Temat i problem, czyli o czym jest ten utwór

„Kto z was powie, o czym jest ten utwór?" – to pytanie na pewno często słyszeliście na lekcjach języka polskiego. I sami doskonale wiecie, że choć wydaje się ono proste, to nie zawsze łatwo na nie odpowiedzieć.

Pytanie „o czym jest utwór" jest pytaniem **o jego temat**. Tematem mogą być:

- przeżycia i uczucia bohatera
- sekwencja zdarzeń (wątek)
- charakter ludzki
- przedmiot
- miejsce (jego historia, uroda, a nawet brzydota).

Czy zatem wystarczy, jeśli powiemy, że tematem *Romea i Julii* jest m i ł o ś ć? Nie, to z pewnością zbyt ogólna odpowiedź. Z drugiej jednak strony nie powinniśmy zbytnio wdawać się w szczegóły – sformułowanie tematu to przecież nie streszczenie! Natomiast można powiedzieć, że temat to **streszczenie w mikroskopijnej pigułce**. Podać temat – to ująć w wielkim skrócie najważniejsze cechy treści utworu. To właśnie temat łączy wszystkie elementy utworu i decyduje o tym, w jaki sposób zostały uporządkowane.

Wróćmy więc do naszego przykładu i spróbujmy tak uzupełnić sformułowanie, aby określić szczególną cechę miłości Romea i Julii. To miłość, która ma swój początek i koniec. A zatem lepiej powiedzieć, że tematem jest nie miłość, l e c z h i s t o r i a m i ł o ś c i. Dodajmy, że finał tej historii jest tragiczny. Uzupełnijmy więc określenie tematu: jest to t r a g i c z n a h i s t o r i a m i ł o ś c i. Nie możemy pominąć kluczowej dla utworu sprawy, jaką jest przyczyna tragedii kochanków, czyli to, że młodzi należą do skłóconych rodów. Doprecyzujmy zatem temat: jest nim t r a g i c z n a h i s t o r i a m i ł o ś c i d w o j g a m ł o d y c h, k t ó r z y n a l e ż ą d o s k ł ó c o n y c h r o d ó w.

1 Co jest tematem *Iliady* Homera? Odpowiedz, odwołując się do inwokacji, która zapowiada treść dzieła.

klasa 2, część 1, s. 165

Tytuł, pochodzący od nazwy miasta (Ilion – Troja), informuje, że *Iliada* Homera, ów wielki poemat epicki, przedstawia wydarzenia związane z wojną trojańską.

klasa 2, część 1, s. 167

Literatura od podszewki

Inwokacja to rozbudowana apostrofa na początku utworu literackiego, zwłaszcza eposu. Poeta zwraca się w niej do muzy, bóstwa, patrona z prośbą o natchnienie.

Pierwsze słowa określają centralny temat dzieła – *Iliada* to historia straszliwego gniewu Achillesa i jego skutków.

Źródłem gniewu Achillesa jest konflikt między herosem a Agamemnonem, dowódcą wojsk greckich.

Gniew, bogini, opiewaj Achilla, syna Peleusa,
Zgubę niosący i klęski nieprzeliczone Achajom[1],
Co do Hadesu tak wiele dusz bohaterów potężnych
Strącił, a ciała ich wydał na pastwę sępom drapieżnym
Oraz psom głodnym. Tak Dzeusa dokonywała się wola.
Zwłaszcza od dnia, gdy w niezgodzie przeciwko sobie stanęli
Władca narodów Atryda[2] i bogom równy Achilles.

Homer, *Iliada*, przełożyła Kazimiera Jeżewska

Wszelkie działania ludzkie są tylko realizacją planów boskich – ponad ludźmi stoją bogowie. *Iliada* ukazuje nie tylko zmagania ludzi, lecz także zdarzenia w planie boskim.

[1] Achajowie – Grecy
[2] Atryda – Agamemnon

2 Przypomnij sobie poznane fragmenty *Iliady*. Określ ich tematykę. klasa 2, część 1, s. 165–166, 168–170

3 Na podstawie poznanych fragmentów określ problematykę całej *Iliady*. Wykorzystaj poniższe sugestie:

- uniwersalne postawy, przeżycia i problemy egzystencjalne: miłość, zbrodnia, zazdrość, gniew, wstyd, smutek, ból, żal, cierpienie
- tajemnica ludzkiego losu, pytanie o źródło nieszczęść i radości dotykających człowieka
- ukazanie bezsensu wojny, która niesie nieszczęścia, śmierć, zło
- pochwała męstwa, ofiarności, patriotyzmu i heroizmu.

Wszystkie swoje propozycje uzasadnij.
Wskazówka: Niekiedy, zwłaszcza w wypadku wybitnych dzieł, problematyka jest złożona i można ją określić więcej niż jednym hasłem.

4 ✍ Wpisz do diagramu imiona par bohaterów związanych z mitami o podanej tematyce. Litery z ponumerowanych pól utworzą wyraz określający temat, który pojawia się we wszystkich mitologiach dawnych ludów. Zapisz ten wyraz i wyjaśnij jego znaczenie. Skorzystaj ze słownika wyrazów obcych. Dla ułatwienia zadania niektóre litery zostały już wpisane.

Tematyka:
1. Długa podróż do domu.
2. Wyprawa po cenny skarb, trudny do zdobycia.
3. Zabicie krwiożerczego potwora będącego w połowie człowiekiem.
4. Początek świata (para pierwszych bogów).
5. Zejście do krainy umarłych.

1.	5		Y						+						7		
2.	J	10				+	4										
3.						3		+			9			N			
4.		R		8			+	6			A						
5.	2	R						+		U					1		

Hasło:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Wyjaśnienie:
..... *jest to...*

Tematyka dzieła literackiego niejednokrotnie bardzo **ściśle wiąże się z epoką**, w której ono powstało. Włoski filozof **epoki odrodzenia** Pico della Mirandola cytował słowa, które rzekomo Bóg skierował do pierwszych ludzi: „Umieściłem cię pośrodku świata, abyś tym łatwiej mógł obserwować wszystko, co się w świecie dzieje". Można powiedzieć, że **Jan Kochanowski** wziął sobie te słowa do serca, a dowodem na to są m.in. jego **fraszki**.

5 Określ tematykę zamieszczonych na następnej stronie fraszek Jana Kochanowskiego – przyporządkuj tytuły właściwym określeniom.
a) fraszka refleksyjna
b) fraszka patriotyczna
c) fraszka miłosna
d) fraszka poświęcona własnej twórczości (tzw. autotematyczna)

Nazwa „autotematyczny" w odniesieniu do dzieła literackiego oznacza, że jego tematem jest ono samo lub szerzej – twórczość autora czy proces tworzenia.

14 Wywnioskuj, kiedy mógł powstać utwór Jerzego Żuławskiego.
Wskazówka: Pamiętaj, że cechą utworów SF jest pewna zgodność wydarzeń z bieżącym (w chwili pisania dzieła) stanem wiedzy naukowej i technicznej.

- Określ rodzaj narracji występującej w utworze i przedstaw narratora. Jak taki sposób opowiadania wpływa na odbiór utworu fantastycznonaukowego?
- Utwór *Na srebrnym globie* ma formę dziennika, który w żelaznej kapsule dotarł z Księżyca na Ziemię. Jaki efekt został dzięki temu zabiegowi uzyskany?

15 Przedstaw charakterystyczne cechy świata przedstawionego znanego ci utworu fantasy. Wykaż, że pojawiają w nim np.:

- motywy fantastyczne zaczerpnięte z mitologii różnych kultur (np. greckie i rzymskie, skandynawskie, celtyckie, egipskie czy słowiańskie)
- realia starożytne lub średniowieczne (zwłaszcza te znane ze średniowiecznych opowieści rycerskich)
- elementy fantastyki i magii wywodzące się z różnych mitów, baśni i legend (pojawiają się obok zjawisk zgodnych z prawami fizyki)
- postacie ludzkie obok legendarnych i mitycznych (smoków, elfów, krasnoludów, orków, goblinów, centaurów, jednorożców, driad itp.)
- baśniowy motyw ścierania się dobra i zła.

klasa 1, część 1, s. 128

Fantastyka występuje w różnych dziedzinach sztuki. W malarstwie motywy fantastyczne mogą symbolizować zagadki ludzkiej psychiki, niewyrażalną tajemnicę istnienia lub być czystą grą wyobraźni. Nieograniczone możliwości tworzenia fantastycznych światów daje komiks. Z tej wolności rysownicy korzystali już w pierwszych latach jego istnienia. To na gruncie sztuki komiksu narodzili się pierwsi superbohaterowie: Superman i Batman.
Najbardziej efektowne światy fantazji powstają dziś w filmie, a to dzięki komputerowym efektom specjalnym. Na wielką skalę potrzebę przebywania w świecie wyobraźni zaspokajają dziś także fabularne gry komputerowe.

Johann Heinrich Füssli
***Koszmar*, 1781**

101,6 × 126,7 cm
Instytut Sztuk w Detroit

Heinrich Füssli (1741–1825) – malarz i poeta szwajcarski, który tworzył głównie w Wielkiej Brytanii, gdzie znany był jako John Henry Fuseli. Jego obrazy przepojone są grozą i tajemniczością, pojawiają się na nich istoty fantastyczne.

Józef Mehoffer
Dziwny ogród, 1902–1903

217 × 208 cm
Muzeum Narodowe w Warszawie

Oglądanie, analiza, interpretacja

1. Wskaż na obrazach motywy fantastyczne. Skąd się wywodzą?

2. Co na obrazie *Koszmar* świadczy o tym, że potworne istoty są snem?

3. Jakie środki malarskie tworzą na obrazach nastrój niesamowitości?

4. Wyobraź sobie, że znajdujesz się wewnątrz trzech oglądanych obrazów. Co czujesz? Jak oddziałuje na ciebie przedstawiony na nich świat?

Zdzisław Beksiński
Obraz bez tytułu, 1975

87 × 73 cm
Muzeum Historyczne w Sanoku

Zdzisław Beksiński (1929–2005) – polski malarz, rzeźbiarz, fotografik i rysownik, w kilku ostatnich latach życia uprawiał grafikę komputerową.

2 Na podstawie komentarzy zamieszczonych obok tekstu scharakteryzuj narratora, który w *Iliadzie* Homera opowiada o ostatnich dniach wojny trojańskiej i jej bohaterach.

Gniew, bogini, opiewaj Achilla, syna Peleusa,
Zgubę niosący i klęski nieprzeliczone Achajom[1],
Co do Hadesu tak wiele dusz bohaterów potężnych
Strącił, a ciała ich wydał na pastwę sępom drapieżnym
Oraz psom głodnym. Tak Dzeusa dokonywała się wola.
Zwłaszcza od dnia, gdy w niezgodzie przeciwko sobie stanęli
Władca narodów Atryda[2] i bogom równy Achilles.
Który to z bogów do waśni wzajemnej obu podburzył?
Dzeusa i Leto syn[3], bowiem na króla ten rozgniewany
Zesłał zarazę na wojsko, ginęły całe narody.
Mścił się za swego kapłana Chryzesa[4], któremu Atryda
Czci nie okazał.
[...]
Pelidę[5] żal przejął i poczuł w głębinie
Piersi włochatej, jak jego myśl chwiała się w obie strony –
Czy wyczerpnąwszy miecz ostry, który u boku mu zwisał,
Wodza drużynę rozpędzić i zabić samego Atrydę,
Czy też powściągnąć gniew straszny i własne serce ujarzmić.
Podczas gdy zamiar w umyśle swoim roztrząsał i w duszy,
Wielki miecz z pochwy wyjmując – przybyła nagle Atena
Z nieba. Zesłała ją Hera, białoramienna bogini,
W sercu każdemu życzliwa z nich, o obydwu stroskana.
Stając poza nim chwyciła za jasne włosy Pelidę,
Jemu jedynie zjawiona, a niewidoczna dla innych.
Zdumiał się boski Achilles, obejrzał i poznał od razu
Pallas Atenę. I ogniem straszliwym mu oczy zabłysły.

Homer, *Iliada*, przełożyła Kazimiera Jeżewska

Narrator o wydarzeniach opowiada „z zewnątrz"; sam nie należy do świata przedstawionego.

Opowiada tak, jakby widział…

Wie wszystko. Zna przyczyny, źródła i uwarunkowania wydarzeń.

Zna także przeszłość, historie bogów, wydarzenia spoza czasu akcji.

Zna myśli i przeżycia wewnętrzne bohatera, wie, jakich rozterek doświadcza on w głębi duszy, wnika w jego psychikę.

Narrator nie należy do świata przedstawionego, ale opowiada tak, jakby był świadkiem wydarzenia.

Zna także uczucia bogów – wie wszystko o wszystkich bohaterach.

[1] Achajowie – Grecy
[2] Atryda – syn Atreusa, czyli Agamemnon
[3] Dzeusa i Leto syn – Apollo
[4] Chryzes – kapłan, który był ojcem Chryzejdy, branki porwanej przez Agamemnona
[5] Pelida – syn Peleusa, czyli Achilles

Charakteryzując narratora, należy uwzględnić m.in. następujące kwestie:
1. Czy narrator się ujawnia, a jeśli tak, to w jaki sposób?
2. Jaki jest stosunek czasu narracji do czasu opowiadanych wydarzeń?
3. Jaką wiedzą o świecie przedstawionym dysponuje narrator?
4. Czy narrator zdradza swój stosunek do postaci i wydarzeń, o których mówi, a jeśli tak, to jaki ten stosunek jest (kogo lubi, komu jest niechętny, jakie są jego oceny – formułowane wprost lub pośrednio itp.)?
5. Jaki jest stosunek narratora do odbiorców utworu (np. czy są bezpośrednie zwroty do czytelników)?

3 Przypomnij sobie nowelę Bolesława Prusa *Kamizelka* i określ, jaki typ narratora w niej występuje. Sprawdź, jak zmienia się narrator noweli; kim jest na początku utworu (gdy opowiada, jak wszedł w posiadanie kamizelki), a kim w dalszych częściach (gdy relacjonuje losy małżeństwa, uczucia i przeżycia wewnętrzne każdego z małżonków związane z chorobą męża).

klasa 1, część 1, s. 70–71, 182–183

4 Uzupełnij wniosek z analizy narracji w *Kamizelce* Bolesława Prusa.

W utworach literackich narrator może się zmieniać w miarę rozwoju akcji. Na przykład w ,,Kamizelce'' zaczyna opowiadać jako jeden z ..... – przedstawia własne obserwacje i odczucia. W dalszych partiach utworu dysponuje pełną wiedzą o wszystkich postaciach i wydarzeniach, a więc zamienia się w narratora ..... .

5 Przypomnij sobie, jakie relacje zachodzą między czasem narracji a czasem fabuły w *Kamizelce*.

Czas narracji nie musi być równoległy do czasu fabuły.

6 Na podstawie podanego fragmentu *Kamizelki* określ, w jaki sposób narrator może wyrażać swoje sądy i oceny na temat świata przedstawianego.

Byli to ludzie młodzi, ani ładni, ani brzydcy, w ogóle spokojni. O ile pamiętam, pani była znacznie szczuplejsza od męża, który miał budowę wcale tęgą. Powiedziałbym, że nawet za tęgą na tak małego urzędnika.

Co niedzielę, około południa, wychodzili na spacer, trzymając się pod ręce i wracali do domu późno wieczór. Obiad zapewne jedli w mieście. Raz spotkałem ich przy bramie oddzielającej Ogród Botaniczny od Łazienek. Kupili sobie dwa kufle doskonałej wody i dwa duże pierniki, mając przy tym spokojne fizjognomie mieszczan, którzy zwykli jadać przy herbacie gorącą szynkę z chrzanem.

Bolesław Prus, *Kamizelka*

7 Określ, jaki typ narracji (pierwszoosobowa czy trzecioosobowa) występuje w podanych niżej fragmentach powieści Wiktora Gomulickiego *Wspomnienia niebieskiego mundurka*, a następnie scharakteryzuj narratora, który opowiada o wydarzeniach.
Wskazówka: Uwzględnij zaznaczone sformułowania, które informują o tym, jaką wiedzę ma narrator i na kim się koncentruje.

klasa 1, część 1, s. 34

Sprężycki siedzi w swoim pokoju przy otwartym oknie, książkę przed sobą rozłożył – męczy się nad jeografią[1].

Z publicznego ogrodu nadpływa zapach bzów, które tylko co zakwitły. Słońce przed chwilą zaszło – pociąga miły, świeży wietrzyk, jakby wywołujący z czterech ścian pokoju na świat Boży, na szerokie, otwarte przestrzenie. [...]

Sprężycki, nadzwyczaj wrażliwy na barwy, głosy, zapachy, wszystko to dostrzega, odczuwa – wszystkim zachwyca się i przejmuje. W tym podnieceniu nauka, zwykle przychodząca mu z łatwością, niesłychanie go nuży.

Przeciąga się, ziewa, odkłada książkę, znów ją bierze, czyta po cichu, czyta głośno – ale w pamięci nic mu nie pozostaje.

A tu, jak na złość, profesor Żebrowski kazał wyuczyć się na jutro nazwisk wszystkich stanów, składających Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. Prawdziwe morze do wypicia!

Sprężycki czyta po raz pięćdziesiąty nerwowym, zirytowanym głosem: Nowy Hempszir, stolica Portsmut... Wermont, stolica Windsor... Masaczuzet, stolica Boston...

Zniecierpliwiony, zaczyna pędzić, krzycząc na cały głos:

– Rod-Island!... Konnektikut! Nowy-Jork!... Nowy-Dżersej!... Pensylwania!... Delawar!... Maryland!... Wirdżinia!... Kentuki!... Teneze!... Karolina Północna!... Karolina Południowa!...

Ścisnął skronie obiema rękami.

– O, Jezu... – jęczy – głowa mi pęka... Ja tego nigdy nie zapamiętam... nigdy się nie nauczę!

Mimo to znów wraca do książki – znów usiłuje wbić sobie w głowę nazwy, które wydają mu się niesłychane, barbarzyńskie, potworne...

Nagle w powietrzu rozlega się brzęk – cichutki, ledwie dosłyszalny brzęk, który jednak doświadczone ucho

[1] jeografia (dawn.) – geografia

2 Akcja występuje w utworach należących do:

A. epiki i dramatu.
B. epiki i liryki.
C. liryki i dramatu.
D. epiki, liryki i dramatu.

3 ✍ Przyporządkuj tytuły do podanych w tabeli terminów, a następnie uzupełnij wnioski.

Bolesław Prus *Kamizelka*
Henryk Sienkiewicz *Krzyżacy*
Małgorzata Musierowicz *Opium w rosole*
J. R. R. Tolkien *Drużyna Pierścienia*

Fabuła jednowątkowa	Fabuła wielowątkowa

Powieść jest najczęściej utworem o fabule ..... .
Nowela jest najczęściej utworem o fabule ..... .

klasa 1, część 1, s. 182–199
klasa 1, część 2, s. 208–210
klasa 2, część 1, s. 182–187
klasa 2, część 2, s. 208–210

4 ✍ Na przykładzie *Krzyżaków* Henryka Sienkiewicza przedstaw zależność między akcją i fabułą. Wskaż wydarzenia należące do właściwych przedziałów fabuły oraz podaj czas, w którym się rozgrywają.

FABUŁA

Obejmuje wydarzenia od roku ☐☐☐☐ aż do roku ☐☐☐☐

Wydarzenia rozpoczynające fabułę:
.....
.....
.....

Wydarzenia kończące fabułę:
.....
.....
.....

Wydarzenia poprzedzające akcję:	**AKCJA** Wydarzenia należące do akcji:	Wydarzenia rozgrywające się po zamknięciu akcji:
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

klasa 1, część 1, s. 184–194

5 Wskaż wątek główny i wątki poboczne w *Krzyżakach* Henryka Sienkiewicza.

klasa 1, część 1, s. 184–194

W utworze literackim może występować kilka równoległych wątków głównych.

6 Wydarzenia składające się na akcję *Zemsty* przyporządkuj do poszczególnych etapów schematu kompozycyjnego akcji.

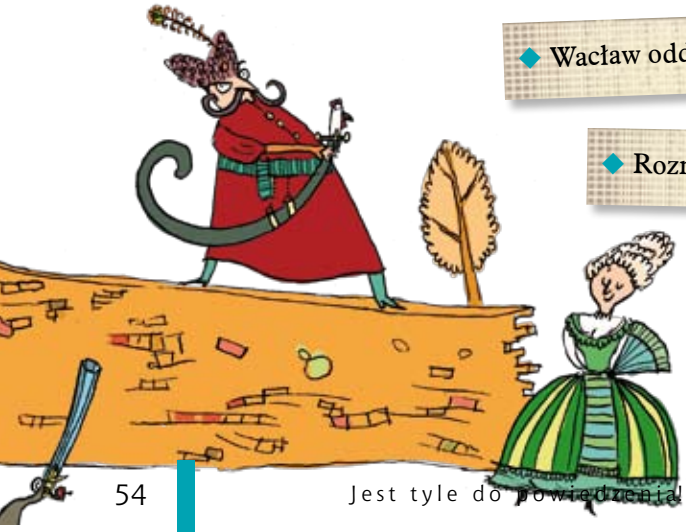

- Wacław oddaje się w niewolę Papkinowi.
- Nieoczekiwanie pojawia się Podstolina.
- Rozmowa Wacława z Klarą.
- Papkin zjawia się u Rejenta z poselstwem od Cześnika.
- Papkin przybywa do domu Cześnika, wdaje się w pogawędkę z Podstoliną.
- Klara i Wacław połączeni!
- Wacław przekupuje Papkina.

- Papkin przyprowadza do Cześnika jeńca, którego ten wygania.
- Papkin otruty?
- Rejent pisze pozew sądowy, nakłaniając murarzy do kłamstwa.
- Cześnik wyzywa Rejenta na pojedynek.
- Zemsta Cześnika
- Rejent namawia Wacława na ślub z Podstoliną.
- Cześnik szykuje się do pojedynku.
- Miłosne wyznania Papkina – Klara stawia warunek.
- Nieoczekiwane spotkanie Wacława z Podstoliną.
- Klara i Wacław spotykają się potajemnie i radzą, jak przezwyciężyć opór skłóconych opiekunów.
- Bitwa o mur.
- Papkin zrzucony ze schodów.

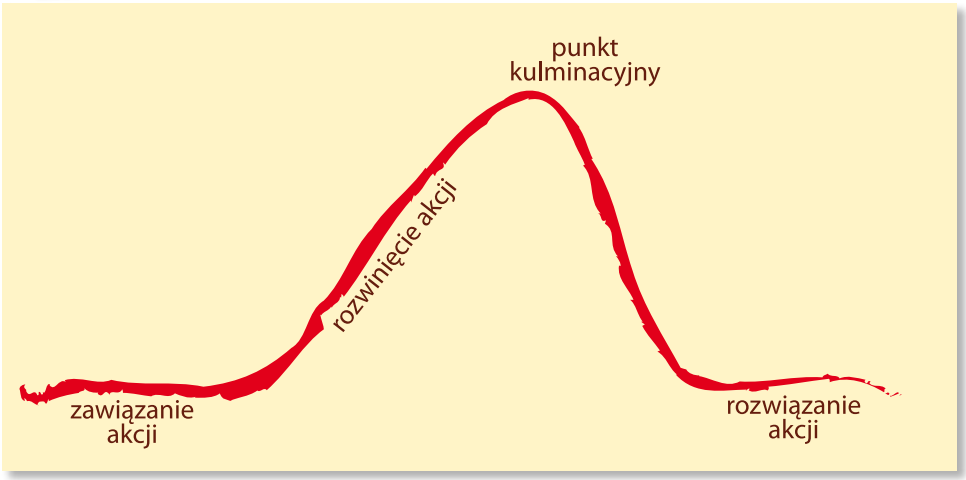

- Dociera wieść o zdradzie Podstoliny.
- Zgoda Cześnika i Rejenta.
- Cześnik snuje plany małżeńskie.

klasa 2, część 1, s. 182–187

7 Sprawdź, które znane ci dramaty mają akcję dającą się uporządkować zgodnie z podobnym schematem kompozycyjnym.

8 Określ, jaka zasada rządzi kompozycją II części *Dziadów* Adama Mickiewicza. W odpowiedzi wykorzystaj cytat, który jest ukryty w poniższym diagramie. Znajdziesz go, poruszając się ruchem konika szachowego, czyli dwa pola do przodu, jedno pole w bok. Zacznij od wyróżnionego pola.

klasa 3, część 1, s. 180–182

C	K	H	G	W	O	N	A	R	E	A	R	C	O	S	B	W	K
A	B	I	K	Z	Ż	I	D	I	R	A	T	J	S	J	B	D	A
K	I	Ś	H	M	M	A	O	I	K	G	E	C	O	I	R	D	O
Ł	A	A	E	F	W	Ę	Ń	Ł	H	Z	K	G	Ć	Ę	U	J	S
Ń	S	K	K	A	D	U	S	D	A	I	R	D	A	J	Ę	N	Z
P	A	S	Z	I	Z	S	T	C	R	O	A	O	B	M	E	A	Ó
D	Z	W	Ą	Z	K	T	I	W	Z	S	Z	M	O	B	O	I	T
Y	S	A	G	Ó	W	Ę	R	A	I	Z	A	M	E	U	Ć	N	L
E	Z	W	T	M	F	Ś	N	D	G	C	A	C	R	T	Ą	H	E
A	G	O	Ł	Ż	N	Z	I	Ó	R	E	R	E	K	A	K	S	I

Jan Matejko
Jadwiga
Muzeum Narodowe we Wrocławiu

Jan Matejko
Władysław II Jagiełło
Muzeum Narodowe we Wrocławiu

Oglądanie, analiza, interpretacja

Czy wiesz, że nasze wyobrażenie wielu postaci historycznych zostało ukształtowane w dużym stopniu na podstawie obrazów Jana Matejki?

- Jakie cechy przypisał malarz Jadwidze i Władysławowi Jagielle? Które cechy podkreślił?
- Jakie znasz inne obrazy tego artysty, które utrwaliły wizerunek postaci historycznych?

4 Wybierz bohatera literackiego znanej ci powieści dla młodzieży (np. *Opium w rosole* Małgorzaty Musierowicz) i wskaż następujące elementy składające się na jego tożsamość:

a) wygląd zewnętrzny
b) opis charakteru
c) działania
d) przeżycia
e) bezpośrednie wypowiedzi
f) monologi wewnętrzne.

Jakie są proporcje między tymi elementami? Których jest w wypadku wybranej przez ciebie postaci najwięcej, a które mają niewielkie znaczenie?

5 ✍ Wymień przykładowe postacie występujące w:
a) *Krzyżakach* Henryka Sienkiewicza
b) *Opium w rosole* Małgorzaty Musierowicz
i pogrupuj je zgodnie z hierarchią ważności w utworze.

Postacie pierwszoplanowe		**Postacie drugoplanowe (uboczne)**		**Postacie epizodyczne**	
Krzyżacy	*Opium w rosole*	*Krzyżacy*	*Opium w rosole*	*Krzyżacy*	*Opium w rosole*

~~klasa 1, część 1, s. 191~~

~~klasa 1, część 1, s. 184–199~~

Fantastyczny *quiz*, czyli sprawdź, czy *znasz* bohaterów fantastycznych

1. Do jego pokonania przydało się... stado baranów.
A. Smok wawelski.
B. Cyklop Polifem.
C. Sfinks.
D. Cerber.

2. Z osłem tworzą niezły duet – nie pokonała ich nawet smoczyca.
A. Odyseusz.
B. Shrek.
C. Frodo.
D. Kot w butach.

3. Hera go nienawidziła i prześladowała przez całe życie.
A. Herakles.
B. Achilles.
C. Odyseusz.
D. Hefajstos.

4. Ta dziwna istota stała się symbolem natchnienia poetyckiego.
A. Centaur.
B. Sfinks.
C. Pegaz.
D. Cerber.

5. Jest członkiem drużyny, ale nie jest rycerzem.
A. Zawisza Czarny.
B. Legolas.
C. Hektor.
D. De Lorche.

6. Były to najdoskonalsze istoty zamieszkujące Śródziemie.
A. Hobbici.
B. Elfy.
C. Krasnoludy.
D. Ludzie.

7. Przyniósł Pierścień z Gór Mglistych do rodzinnego Shire.
A. Gollum.
B. Frodo.
C. Sam.
D. Bilbo Baggins.

8. Władca ciemności, któremu Isildur odebrał Pierścień.
A. Gandalf.
B. Sauron.
C. Boromir.
D. Glorfindel.

9. Tajemnicza mieszkanka jeziora Świteź była córką:
A. Tuhana.
B. Kraka.
C. Mendoga.
D. pana na Płużynach.

10. Mówią po klingońsku.
A. Bohaterowie Drużyny Pierścienia.
B. Bohaterowie Star Treka.
C. Bohaterowie Iliady.
D. Bohaterowie Cyberiady.

11. Dziwni mieszkańcy krainy Brobdingnag są bohaterami książki:
A. Podróże Guliwera.
B. Drużyna Pierścienia.
C. Mały Książę.
D. 20 000 mil podmorskiej żeglugi.

12. Tłumaczył Małemu Księciu, na czym polega przyjaźń.
A. Bankier.
B. Lis.
C. Próżny.
D. Pijak.

13. „Co za dziwne stworzenie z mgły i galarety!" Mowa o:
A. Świteziance.
B. Balladynie.
C. Goplanie.
D. Syrenie.

Ułóżcie podobny quiz na temat innej grupy bohaterów, np. historycznych czy młodych.

Patrzyłam uważnie, z natężeniem, aż od tego patrzenia rozbolały mnie oczy. Słońce rozpaliło na masztach drzew ogniska. Skąd mogłam wiedzieć, że to sygnał odjazdu?

Ogród Wojciecha, przyjaciela naszego dzieciństwa, drgnął nagle, poruszył się, zakołysał i zaczął wolno odpływać jak wielki, zielony okręt. Oddalał się powoli, lecz nieustannie, odległość pomiędzy nim a nami zwiększała się gwałtownie, malał, nikł. Odpływał w dal niedosiężną, nie do pokonania.

Zrobiło mi się dziwnie i przykro, gdyż od dzieciństwa przywykłam do jego bliskości i nie wiadomo, co stałoby się za chwilę, gdyby moja siostra nie powiedziała:

– Nie mruż tak oczu. Jak mrużysz oczy, zaraz poznać, że jesteś Żydówką.

W ślad za jej słowami wszystko nagle wróciło na miejsce, ogród i drzewa, kosze i drabina, Wojciech i jego siostra. Ale kto by tam wierzył w takie powroty! Nie ja.

Głos ojca wezwał nas do gabinetu, do energicznej pani Kasińskiej, która, po uzgodnieniu zapłaty, obiecała wyrobić nam kenkarty, żebyśmy mogły się ratować, żeby nas nie zabili.

zeszyt ćwiczeń

Formy użytkowe

Lekkie pióro

Formy użytkowe to te, które pisze się w konkretnym praktycznym celu, np. aby wywołać określone zachowanie odbiorcy (zaproszenie czy ogłoszenie), załatwić jakąś sprawę (podanie), przedstawić siebie i swoje kompetencje (życiorys, CV, list motywacyjny). Pisma te z reguły pisze się według ścisłych schematów kompozycyjnych, stosując określone formuły językowe.

W większości pism użytkowych obowiązuje styl urzędowy. Nic dziwnego – formy użytkowe mają przeważnie charakter oficjalny i służą do komunikowania się jednostki z urzędami i instytucjami. Zawsze jednak należy pamiętać, aby styl pisma był dostosowany do odbiorcy i sytuacji wypowiedzi.

klasa 1, część 1, s. 46–47

Zaproszenie

Zaproszenie musi się cechować eleganckim językiem. Należy stosować zwroty grzecznościowe do adresata i zapis wielką literą, np.: *Szanowny Pan*.
W zaproszeniu szczególnie ważna jest forma estetyczna: ozdobny papier, ozdobna czcionka.

Przydatne formuły:

- serdecznie zapraszam (zapraszamy)…
- mam (mamy) zaszczyt zaprosić…
- miło mi (nam) zaprosić…
- z przyjemnością zapraszam (zapraszamy)…
- uprzejmie proszę (prosimy) o potwierdzenie udziału w spotkaniu

1 Przeredaguj zaproszenie dwukrotnie, zakładając, że:
a) Maria i Edward Dziekańscy to ciocia i wujek Beaty
b) Maria Dziekońska jest nauczycielką Beaty.
Zadbaj o właściwą formę graficzną.

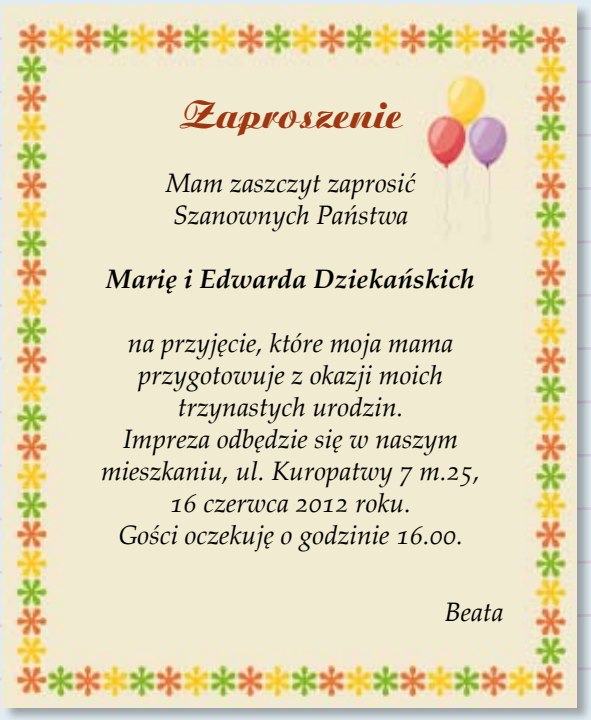

Zaproszenie

Mam zaszczyt zaprosić
Szanownych Państwa

Marię i Edwarda Dziekańskich

na przyjęcie, które moja mama przygotowuje z okazji moich trzynastych urodzin.
Impreza odbędzie się w naszym mieszkaniu, ul. Kuropatwy 7 m.25, 16 czerwca 2012 roku.
Gości oczekuję o godzinie 16.00.

Beata

2 **Napisz zaproszenie skierowane do uczniów twojej szkoły na otwarcie wystawy zdjęć artystycznych przygotowanej przez Koło Fotograficzne, do którego należysz. Wymyśl temat wystawy.**

3 **Napisz zaproszenie imienne na pożegnanie uczniów klas trzecich waszego gimnazjum skierowane do:**
a) **twoich rodziców**
b) **emerytowanej nauczycielki, która uczyła was w pierwszej klasie**
c) **kolegi z bloku, który chodzi do innej szkoły.**

Ogłoszenie

Ogłoszenie jest przykładem pisma urzędowego, którego nie kierujemy do konkretnej osoby czy instytucji, lecz podajemy do wiadomości publicznej. Zawsze należy pamiętać, by w ogłoszeniu zamieścić te informacje, które umożliwią odbiorcy zareagowanie na ogłoszenie i ewentualny kontakt.

1 **Przeredaguj ogłoszenie, tak by było jasne i komunikatywne, a odbiorca nie miał wątpliwości, o co chodzi. W tym celu zastosuj krótkie zdania (mogą być też równoważniki zdań), elipsy, usuń elementy zbędne, doprecyzuj informacje, a informacje ważne wyeksponuj (np. podkreśleniami).**

OGŁOSZENIE

Zginął mi pies!!!
Zginął mi ukochany pies, po którym bardzo tęsknię, i liczę na to, że ktoś go znajdzie i odda. Pies nie ma określonej rasy, ale jak mu się dobrze przyjrzeć, to trochę przypomina labradora, a może nawet wodołaza. Nie jest stary. Uszy natomiast ma basseta. Jest bardzo mądry i grzeczny, ale jak się przestraszy, to szczeka, a raz nawet ugryzł. Było to w zeszły wtorek, wtedy ostatni raz go widziałem. Jeśli ktoś znajdzie tego psa, to proszę, oddajcie go, bo bardzo mi go brak, a poza tym boję się, że stanie mu się coś złego albo że on komuś zrobi coś złego. Mieszkam w przedostatnim bloku przy ulicy Mysikrólika, numer mieszkania 36. Dla znalazcy przewidziana jest nagroda. Mój telefon 301 524 893.

Pomóżcie, proszę. Bartłomiej S-ki.

2 **Ogłoszenia zazwyczaj mają nagłówki, które sugerują charakter treści, np.: *sprzedam*, *kupię*, *poszukuję*. Podaj trzy inne przykładowe nagłówki i określ, jaki typ ogłoszenia sygnalizuje każdy z nich.**

3 **Poszukujesz osób zainteresowanych filatelistyką – chcesz wymienić kilka kolekcji znaczków. Napisz ogłoszenie.**

4 **Chcesz sprzedać podręczniki gimnazjalne. Napisz ogłoszenie.**

5 **Ktoś zgubił na przystanku okulary w etui. Chcesz je zwrócić właścicielowi. Napisz ogłoszenie.**

Życzenia

Życzenia są zawsze skierowane do konkretnego adresata i mają okolicznościowy charakter. Ta forma wypowiedzi nie ma z góry narzuconego stylu – wszystko zależy od stopnia zażyłości z adresatem. Istnieje wiele utartych wyrażeń i zwrotów stosowanych przy formułowaniu życzeń. Zawsze jednak warto poszukać własnych pomysłów. Im więcej nadawca życzeń wie o ich adresacie, tym łatwiej mu uwzględnić jego upodobania i marzenia.

Są takie okoliczności, w których w życzeniach może się pojawić humor.

1 **Twoi dziadkowie obchodzą 45. rocznicę ślubu. Napisz stosowne życzenia.**

2 **Twoja koleżanka została laureatką Ogólnopolskiego Konkursu Recytatorskiego. Napisz gratulacje w imieniu całej twojej klasy.**

3 **Twoja starsza siostra skończyła studia i wkrótce podejmie pierwszą pracę. Napisz przeznaczone dla niej życzenia z tej okazji. Postaraj się, by znalazło się w nich miejsce na humor.**

alipa ☆	Przerobiliśmy wszystkie części zdania. Trzeba pamiętać, że teoretycznie mogą one wystąpić w zdaniach złożonych nieskończoną ilość razy. No, w praktyce kilka (kilkanaście przy ..... złożonych).
pana9jur ☆ ☆ on line	Te tasiemce mogą zawierać różne rodzaje zdań współrzędnych, podrzędnych i jeszcze imiesłowowe ..... zdań.
mufon12 ★	A jakie są rodzaje tych podrzędnych?
alipa ☆	To proste! Zależy, o czym mówią. To znaczy zawsze mówią o czymś, co zostało pominięte lub ogólnie zaznaczone w wypowiedzeniu nadrzędnym. W zależności, jaka to część mowy, od niej biorą swoją nazwę.
mufon12 ★	Czyli co? Dopełnieniowe, ... różnego rodzaju, przydawkowe, ...? Wypadałoby jeszcze jakieś związane z orzeczeniem?
alipa ☆	Tak, ale tylko z imiennym; wtedy masz do czynienia z podrzędnym ..... .
pana9jur ☆ ☆ on line	Zgadza się! Ja napiszę coś o współrzędnie złożonych, bo jeszcze o nich nie było. Albo nie! Zagadka! Wpiszę po jednym spójniku różnego rodzaju, a niech ktoś odgadnie, jaki typ zdania złożonego współrzędnie taki spójnik może tworzyć. Spójniki: *albo*, *jednak*, *i*, *więc*.
gość	Jak przestawisz, to wyjdzie bardziej rytmicznie ☺ – łatwiej zapamiętać: *i*, *albo*, *jednak*, *więc*.
alipa ☆	Moja odpowiedź: ....., ..., ..., ...
mufon12 ★	Ufff! W końcu! To chyba wszystko! Dzięki wielkie wszystkim!
gość	Gdybyśmy mogli wspólnie napisać egzamin, byłoby cudnie! ☺ (A przy okazji, niech ktoś zrobi analizę składniową mojego poprzedniego zdania ☺)

2 Wyszukaj w znanych ci tekstach literackich jak najdłuższe zdanie wielokrotnie złożone. Jakie wypowiedzenia składowe w nim dominują?

3 Zorganizujcie w klasie konkurs na najdłuższe zdanie wielokrotnie złożone. Można przyjąć dodatkowe kryteria, np.:

a) zdanie ma się składać tylko z wypowiedzeń nadrzędnych i podrzędnych

b) zdanie ma się składać tylko z wypowiedzeń współrzędnych

c) zdanie musi zawierać imiesłowowe równoważniki zdań.

Wymyślcie też swoje dodatkowe kryteria.

4 Wskaż zdania, które spełniają poszczególne kryteria wymienione w poprzednim ćwiczeniu. Które zdanie nie spełnia żadnego z tych kryteriów?

Padało już, kiedy najmłodszy z uczestników dotarł do mety.

Przystań, spójrz, zastanów się, odpowiedz na pytanie i biegnij dalej.

Zaczarowany, barwny, tajemniczy świat książki z roku na rok wciąga coraz więcej młodych, szukających przygód czytelników.

Skrupulatnie realizując wszystkie wytyczne organizatorów, zapomnieliśmy sprawdzić, kiedy upływa ostateczny termin składania projektów konkursowych.

5 ✍ Dokonaj dokładnej analizy składniowej podanego zdania. Określ jego rodzaj, a następnie rozpoznaj (wskaż i nazwij) jego części.

Mama z moim najstarszym bratem po naradzie na peronie postanowili wytrwale, cierpliwie i bez nerwów czekać na spóźniający się już dwie godziny pociąg pośpieszny do nadmorskiego kurortu Ustka.

6 ✍ Przekształć podane wyżej zdanie w wypowiedzenie złożone. Możesz podać kilka propozycji.

zeszyt ćwiczeń

SŁOWNICTWO

klasa 1, część 1, s. 21, 24, 116, 154 klasa 2, część 1, s. 33, 125–127
klasa 1, część 2, s. 19, 24, 158 klasa 3, część 1, s. 153

1 ✍ Uzupełnij krzyżówkę

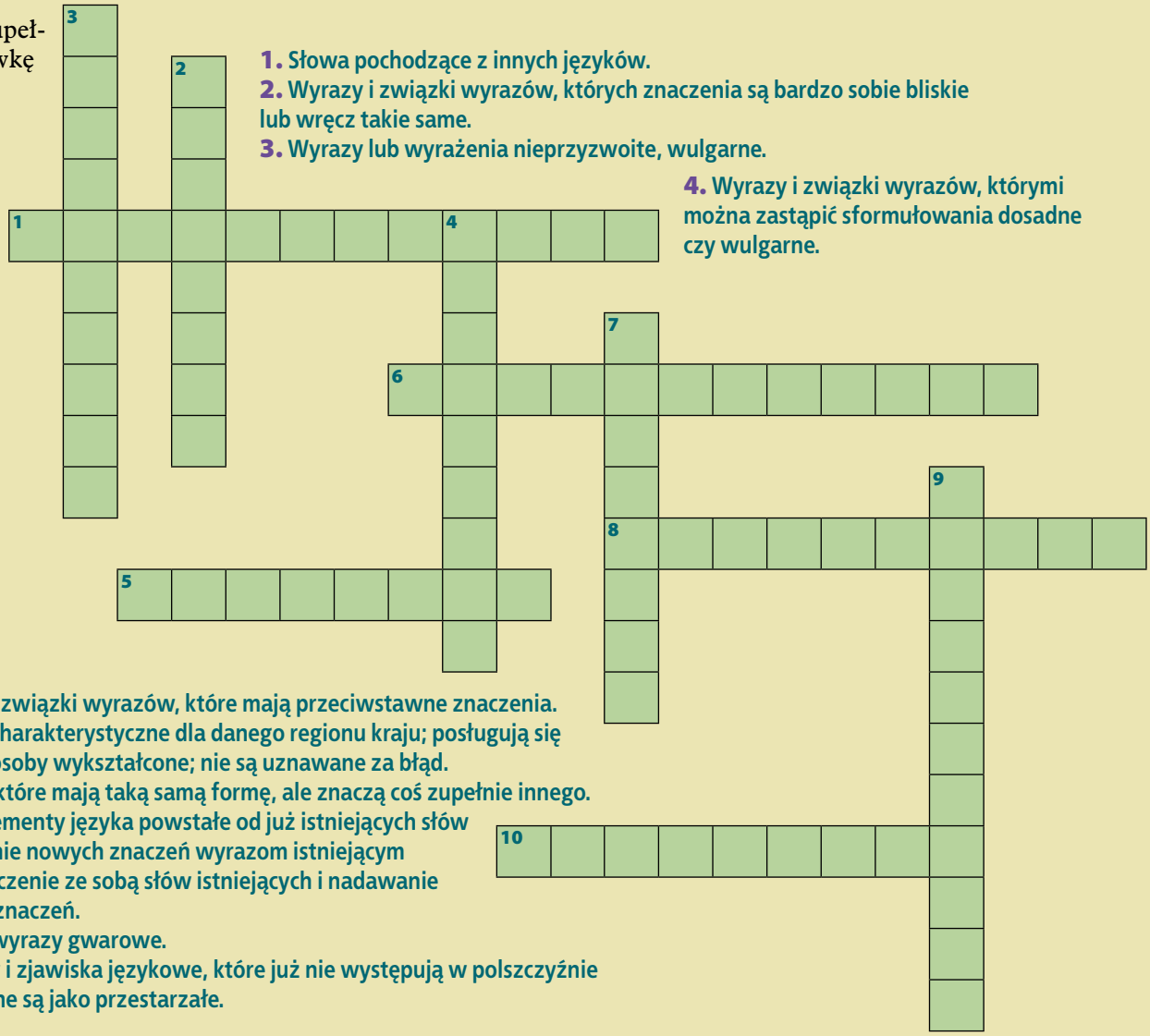

1. Słowa pochodzące z innych języków.
2. Wyrazy i związki wyrazów, których znaczenia są bardzo sobie bliskie lub wręcz takie same.
3. Wyrazy lub wyrażenia nieprzyzwoite, wulgarne.
4. Wyrazy i związki wyrazów, którymi można zastąpić sformułowania dosadne czy wulgarne.
5. Wyrazy i związki wyrazów, które mają przeciwstawne znaczenia.
6. Wyrazy charakterystyczne dla danego regionu kraju; posługują się nimi także osoby wykształcone; nie są uznawane za błąd.
7. Wyrazy, które mają taką samą formę, ale znaczą coś zupełnie innego.
8. Nowe elementy języka powstałe od już istniejących słów przez nadanie nowych znaczeń wyrazom istniejącym lub przez łączenie ze sobą słów istniejących i nadawanie im nowych znaczeń.
9. Inaczej: wyrazy gwarowe.
10. Wyrazy i zjawiska językowe, które już nie występują w polszczyźnie lub odbierane są jako przestarzałe.

2 Na prośbę internauty odpowiedziało kilka osób. Nikt jednak nie sprecyzował, skąd bierze się humor podawanych przykładów. Skomentuj każdy przykład, wskazując, o które zjawiska językowe wyszczególnione przez pytającego chodzi.

minaj12	Szukam przykładów żartów językowych opartych na: wieloznaczności wyrazów, homonimii, synonimii, antonimii.
piko	Wczasowicze walczą o pokój z łazienką.
mo100zg	Tylko w dżemie siła drzemie.
alonE	Ciężko jest lekko żyć.
VisTer	Komar jest ssakiem.
bywalec	Proście, a będziecie prości.
dryBAK	WAKACJE NA KRECIE

Skuteczna komunikacja

Talent czy umiejętność? O sztuce opowiadania

Znany ci już z wcześniejszych klas uczony, badacz kultur niepiśmiennych Bronisław Malinowski tak pisał o kunszcie narratorskim:

> Dobry narrator musi umieć zmieniać głos w czasie wypowiadania dialogów, musi wyśpiewywać piosenki z odpowiednim temperamentem, gestykulować i w ogóle grać przed publicznością. […] zainteresowanie opowiadaniem w znacznym stopniu wzrasta i nabiera odpowiedniego charakteru w zależności od sposobu narracji. Cały jej przebieg, głos i mimika opowiadającego oraz reakcja publiczności znaczą […] tyle samo, co tekst […].
>
> *Antropologia słowa. Zagadnienia i wybór tekstów*

Magda Lena Górska i Serge Tamas na Międzynarodowym Festiwalu Sztuki Opowiadania w Warszawie zorganizowanym przez Grupę Studnia O. Spektakl *Orzech grecki. Baśnie rosyjskie*, 20 listopada 2010

1 Na pewno znacie kogoś, kto potrafi świetnie opowiadać. Takiego kogoś zawsze chce się słuchać, bo każda, nawet banalna historyjka w jego ustach zmienia się w znakomitą opowieść. Opowiedzcie, na czym polega talent takiej osoby: czym powinna się charakteryzować, jakie mieć umiejętności. Pomogą wam w tym wypowiedzi waszych rówieśników.

Leon
JEGO OPOWIEŚCI SĄ CZASAMI CIEKAWSZE NIŻ FILM AKCJI!
Agata
JESTEM CIEKAWA, CO BĘDZIE DALEJ. A ZAKOŃCZENIE ZAWSZE DAJE DO MYŚLENIA.
Zosia
SŁUCHAMY I PŁACZEMY ZE ŚMIECHU!
MAM WRAŻENIE, ŻE SŁUCHAM KILKU OSÓB, A NIE JEDNEJ.
Maja
Ania
NIE ZDARZYŁO MI SIĘ, ŻEBYM SIĘ POGUBIŁA W WĄTKACH TAKIEJ OPOWIEŚCI.
Tosia
LUBIĘ PATRZEĆ, JAK OPOWIADA. WYDAJE SIĘ, ŻE CAŁE CIAŁO OPOWIADACZA MÓWI.
Tosia
A JA LUBIĘ PATRZEĆ NA TWARZ OPOWIADACZA – TU SIĘ DOPIERO DZIEJE!

Kto nie lubi czytać?

Co o tym sądzicie?

1 ✍ Wypiszcie na tablicy w dwóch kolumnach powody, dla których lubicie lub nie lubicie czytać. Która lista jest dłuższa? A które powody wydają się wam poważne i warte przemyślenia?

Lubimy czytać, bo…	Nie lubimy czytać, bo…

2 Wyobraźcie sobie społeczeństwo przyszłości, w którym zanikła umiejętność czytania. Jakie mogłyby być tego konsekwencje?

3 Czy umiejętność czytania ma alternatywę? Czy może być zastąpiona jakimś innym sposobem przekazywania sobie informacji, wiedzy, opowieści, dzielenia się przeżyciami, doznaniami, doświadczeniem itp.? Przedstawcie i uzasadnijcie swoje opinie na ten temat.

4 Kiedy najczęściej czytacie? Czy jest taki czas w ciągu roku, który szczególnie sprzyja lekturze? Opowiedzcie o tym.

Czytelnictwo Polaków

Do braku kontaktu z jakąkolwiek książką (nawet encyklopedią czy książką kucharską) w 2010 roku przyznało się aż 56% badanych. (Dla porównania w krajach skandynawskich i w Niemczech kontaktu z książką nie ma zaledwie 20% społeczeństwa). Wśród nich jest 80% osób z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym i 25% z wykształceniem wyższym lub licencjackim. Z żadnych książek nie korzystało aż 36% ludzi na stanowiskach kierowniczych. Książki kupiło w 2010 roku zaledwie 13% Polaków.

Jedynie 12% badanych miało intensywny kontakt z książką, tzn. w ciągu roku czytało lub przeglądało siedem i więcej książek.

Najwyższe deklarowane czytelnictwo zanotowano wśród nastolatków (15–19 lat). Im starsi respondenci, tym rzadszy był ich kontakt z książką. Najbardziej oczytanym regionem naszego kraju okazał się Dolny Śląsk (50%), a najmniej (40%) Małopolska i Polska Wschodnia.

Badanie przeprowadziła Biblioteka Narodowa i TNS OBOP na reprezentatywnej grupie osób w wieku co najmniej 15 lat.

Na podstawie raportu ogłoszonego na www.bn.org.pl

5 Na podstawie przedstawionej analizy oceńcie czytelnictwo Polaków.

6 A jak wygląda stan czytelnictwa w waszej klasie, szkole, wśród waszych koleżanek i kolegów? Zauważcie, że należycie do tego przedziału wiekowego, w którym odnotowuje się „najwyższe deklarowane czytelnictwo".

Zadanie z Pegazem

● Wykorzystując podane niżej argumenty, wygłoś mowę, w której postarasz się przekonać słuchaczy o wartości i potrzebie czytania. Zacznij od zbudowania planu swojej wypowiedzi.

Pożytki z czytania

📖 Czytanie pozwala nam lepiej rozumieć samych siebie, ponieważ w uczuciach i myślach bohaterów książek odnajdujemy odbicie własnych spraw.

📖 Czytanie otwiera nowe światy – dzięki książkom przeżywamy wiele istnień i wiele egzystencji. W ten sposób książki rozwijają naszą wrażliwość moralną, dzięki której lepiej rozumiemy problemy innych, jesteśmy zdolni do współczucia i niesienia pomocy.

📖 Czytanie rozwija wyobraźnię, a ta – to nie tylko zdolność tworzenia, którą posługują się artyści. Wyobraźnia potrzebna jest także do tego, by przewidywać skutki działania, a więc jest niezbędna w nauce i w codziennym życiu.

📖 Czytanie ma wpływ na rozwój osobowości i wrażliwość całych społeczeństw.

📖 Czytanie wzbogaca słownictwo, a dzięki temu umożliwia pełniejsze komunikowanie się z otoczeniem i korzystanie z informacji.

📖 Czytanie ma ogromne znaczenie dla gospodarki: człowiek czytający zachowuje się elastycznie wobec wyzwań, jakie stawia mu życie zawodowe, m.in. szybciej przystosowuje się do zmian na rynku pracy, tzn. dokształca się, zmienia zawód; jest także twórczy w pracy, a coraz więcej zawodów wymaga twórczej wyobraźni.

Co ma wspólnego poziom czytelnictwa z gospodarką?

Otóż okazuje się, że sporo. Włosi przez 20 lat prowadzili badania i wykazali, że regiony, w których jest najwyższy stopień czytelnictwa, mają największy wkład w rozwój gospodarczy kraju.

Daniel Pennac
Kto nie lubi czytać?

Francuski pisarz **Daniel Pennac** (ur. 1944 w Casablance) jest autorem książek dla młodzieży oraz dla dorosłych (w tym powieści detektywistycznych), laureatem kilku nagród literackich. Przez wiele lat pracował jako nauczyciel i miał okazję zaobserwować, że przymus czytania odbiera młodym ludziom przyjemność płynącą z lektury. Z doświadczeń pedagogicznych autora wyrasta poświęcona współczesnemu kryzysowi czytania książka ***Jak powieść*** (1992). Pennac zastanawia się nad popełnianymi przez dorosłych błędami, które sprawiają, że większość młodzieży jest tak niechętna lekturze.

Weźmy klasę nastolatków, około trzydziestu pięciu uczniów. Och, to nie są uczniowie starannie dobrani, by jak najszybciej przekroczyć wysokie progi elitarnych szkół […].

Jest początek roku.

Utknęli tutaj.

W tej oto szkole.

Przed tym oto nauczycielem.

„Utknęli" to właściwe słowo. Osiedli na mieliźnie, wyrzuceni na brzeg, podczas gdy ich niedawni koledzy wypłynęli na szerokie wody na pokładzie liceów-liniowców w rejsie ku wielkim „karierom". Rozbitkowie, którzy nie zdołali się zabrać ze szkolnym odpływem. Tak właśnie sami się opisują w tradycyjnej ankiecie wypełnianej na początku roku przez nowych uczniów:

Imię, nazwisko, data urodzenia…

Informacje dodatkowe:

„Zawsze byłem beznadziejny z matematyki"… „Języki mnie nie interesują"… „Nie potrafię się skoncentrować"… „Nie jestem za dobry w pisaniu"… „W książkach jest za dużo słownictwa" (sic![1] i owszem, sic!)… „Nic nie rozumiem z fizyki"… „Zawsze miałem jedynkę z ortografii"… „Z historii jakoś by mi jeszcze szło, tyle że nie mogę spamiętać tych wszystkich dat"… „Myślę, że za mało się przykładam"… „Mam kłopoty ze zrozumieniem"… „Zawaliłem mnóstwo spraw"… „Bardzo chciałbym rysować, ale do tego trzeba mieć talent"… „To było dla mnie za trudne"… „Mam kiepską pamięć"… „Brakuje mi podstaw"… „Nie mam żadnych pomysłów"… „Brakuje mi słów"…

Skończeni…

Tak właśnie się przedstawiają.

Są skończeni, zanim jeszcze zaczęli.

Rzecz jasna, trochę przesadzają. Ta forma wyrazu tego właśnie wymaga. Ankieta personalna, podobnie jak dziennik intymny, wiąże się z samokrytyką: człowiek instynktownie się oczernia. Poza tym, jak już sobie człowiek zarzuci wszystko, co się da, jest w ten sposób chroniony przed wieloma wymaganiami. Tego przynajmniej można się nauczyć w szkole: wygody fatalizmu. Nic tak dobrze nie robi jak bycie wiecznym zerem z matematyki czy ortografii: wykluczając ewentualny postęp, usuwa się za jednym zamachem niedogodności wysiłku. A wyznanie, że książki zawierają „zbyt dużo słownictwa" – kto wie? – może cię uchroni przed czytaniem…

A przecież ten autoportret, stworzony przez młodzież, pozostaje na bakier z rzeczywistością: młodzież wcale nie ma głowy tępaka o niskim czole i kanciastej szczęce, jak mógłby to sobie wyobrazić kiepski filmowiec, czytając te ich autobiograficzne depesze.

Nie, młodzież ma wiele oblicz na miarę swojej epoki: irokez i kowbojki dla dyżurnego fana rocka, burlington i chevignon[2] dla miłośnika modnych ciuchów, skórzana kurtka dla motocyklisty bez motoru, długie włosy albo fryzura na jeża, zgodnie z rodzinnymi trendami… Ta dziewczyna, o tam, topi się w ojcowskiej koszuli, która sięga jej do kolan wystających z postrzępionych dżinsów, tamta z kolei, cała w czerni, pozuje na sycylijską wdowę („ten świat mnie nie dotyczy"), jej blond sąsiadka z ławki,

[1] *sic!* [wymowa: s-ik] (łac.) – (właśnie) tak!, (świadomie) tak! (napisano); uwaga zamieszczana po zacytowanym fragmencie, potwierdzająca, że tak właśnie było w tekście oryginalnym

[2] burlington, chevignon – nazwy markowych ubrań

Co o tym sądzicie?

1 Czym się kierujecie, szukając lektury dla siebie?

2 Wybierając w księgarni lub bibliotece książkę, nie zawsze mamy czas, by zapoznać się z obszernymi fragmentami. Warto wiedzieć, w których miejscach książki można znaleźć najważniejsze informacje o autorze i treści. Wskażcie te miejsca na podstawie poniższych ilustracji.

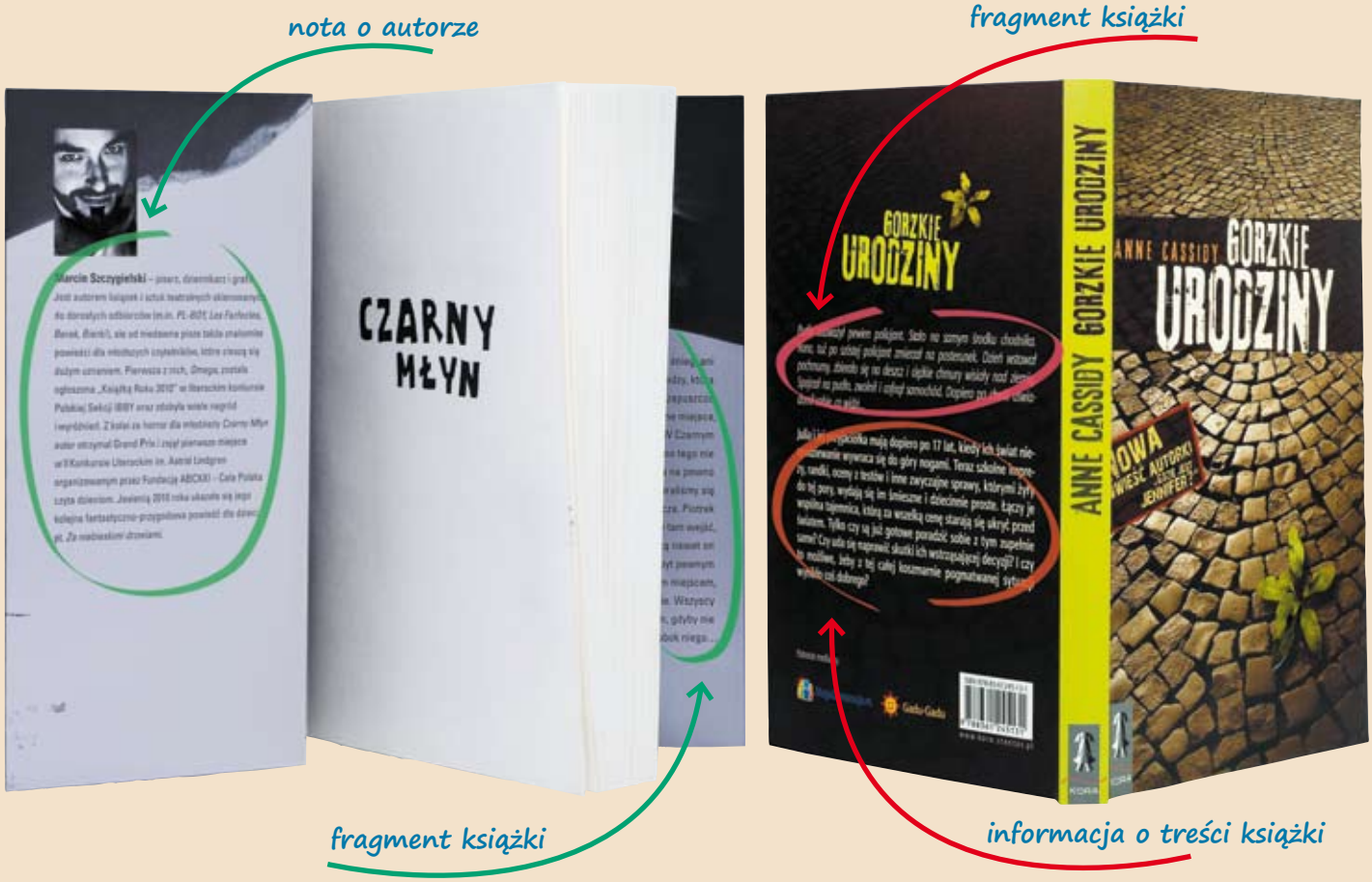

3 Przeczytajcie uważnie noty zamieszczone na okładkach różnych powieści dla młodzieży.

- Które z nich zachęciły was do przeczytania danej książki, a które nie? Uzasadnijcie swoje opinie.
- Czym według was powinna się charakteryzować dobra nota?

Zaniedbana, pustoszejąca wioska, skąd wszędzie jest za daleko i gdzie nawet nie odbiera telewizja, to cały świat jedenastoletniego bohatera i grupki jego przyjaciół. Pewnego razu w tym ponurym miejscu zaczynają się dziać dziwne rzeczy, które z każdym dniem coraz bardziej przypominają koszmarny sen. Ślady prowadzą do ruin spalonego dawno młyna… Dzieci muszą same stawić czoła niebezpieczeństwu, by ratować swoich rodziców i ocalić zagrożoną wieś. Kluczem do rozwikłania zagadki i sposobem na pokonanie zła stają się niezwykłe zdolności upośledzonej siostry głównego bohatera.

W Zachodnich Krainach o ośmiu tysiącach lat zapisanej historii widmo wojen i katastrofy nieustannie wisi nad ludźmi. Zbliża się zima, lodowate wichry wieją z północy, gdzie schroniły się wyparte przez ludzi pradawne rasy i starzy bogowie. Zbuntowani władcy na szczęście pokonali szalonego Smoczego Króla Aerysa Targaryena, zasiadającego na Żelaznym Tronie Zachodnich Krain, lecz obalony władca pozostawił po sobie potomstwo, równie szalone jak on sam. Tron objął Robert – najznakomitszy z buntowników. Minęły już lata pokoju i oto możnowładcy zaczynają grę o tron…

Główni bohaterowie powieści – rodzeństwo Marianna i Lew Henselowie – mają niebanalne poczucie humoru, a na dodatek biorą pod swój dach bardzo oryginalne zwierzę. Siostra i brat borykają się też z problemami sercowymi, ale i one nie są typowe.

Czy miłość jest kwestią wyboru, czy nie zależy od naszej woli? Czy wśród młodzieży istnieją bariery mentalne dotyczące związków, a jeśli tak, to na czym mogą polegać takie dzisiejsze „mezalianse"? Jak bardzo zobowiązujące jest młodzieńcze wyznanie wiecznej miłości? To pytania, które dręczą bohaterów, ale czy znajdą na nie jednoznaczne odpowiedzi.

Julia i jej przyjaciółka mają dopiero po 17 lat, kiedy ich świat niespodziewanie wywraca się do góry nogami. Teraz szkolne imprezy, randki, oceny z testów i inne zwyczajne sprawy, którymi żyły do tej pory, wydają się im śmieszne i dziecinnie proste. Łączy je wspólna tajemnica, którą za wszelką cenę starają się ukryć przed światem. Tylko czy są już gotowe poradzić sobie z tym zupełnie same? Czy uda się naprawić skutki ich wstrząsającej decyzji? I czy to możliwe, żeby z tej całej pogmatwanej sytuacji wynikło coś dobrego?

Starsza siostra Marysi nie potrafi czytać ani pisać. Ma za to genialną pamięć, talent kulinarny, niezwykłą wyobraźnię i mnóstwo radości życia. Mimo własnej niepełnosprawności przez całe lata dzielnie zastępowała matkę swojej małej siostrzyczce, dając jej niezawodne oparcie i poczucie bezpieczeństwa. By ją chronić, jest zdolna do wszystkiego. Nie potrafi jednak zrozumieć, że Marysia dorasta i zaczyna żyć własnym życiem. Gdy omal nie dochodzi do tragedii, rodzina staje przed trudną decyzją…

Ta ciepła, wzruszająca opowieść o trudnej miłości, bezgranicznej akceptacji i wyjątkowej więzi pozwala nam spojrzeć na świat oczami osoby z zespołem Downa. Sprawia, że zaczynamy więcej rozumieć i mniej obawiać się tego, co inne.

Ojciec Martyna nie żyje. Martyn zastanawia się, czy ukryć ten fakt przed światem, czy też zgłosić się na policję. Jednak wtedy wszystko może stać się jeszcze trudniejsze, ponieważ śmierć ojca nastąpiła nagle...

Życie Martyna nigdy nie było usłane różami. Matka odeszła, a ojciec alkoholik nie potrafił się nim należycie zająć. Teraz opiekę nad nim ma przejąć znienawidzona ciotka.

Jak dalej potoczy się jego życie? Wygląda na to, że jeszcze bardziej się skomplikuje...

Powieść o Martynie Pigu dzięki niemal kryminalnej intrydze czyta się jednym tchem. Pod warstwą fabularną kryje się jednak dużo więcej: postawiony wobec trudnych dylematów i pozbawiony pomocy dorosłych chłopak sam musi wybierać w świecie dalekim od czarno-białych schematów.

Lekkie pióro

Wyobraź sobie, że jesteś redaktorem przygotowującym pierwsze wydanie jednego z poniższych dzieł. Twoim zadaniem jest napisanie takiej noty okładkowej, która przyciągnie czytelników.

- **Adam Mickiewicz *Dziady* część II**
- **Aleksander Fredro *Zemsta***
- **Aleksander Kamiński *Kamienie na szaniec***
- **William Szekspir *Romeo i Julia***
- **Henryk Sienkiewicz *Krzyżacy***

Zdzisław Domolewski

Zosia pleciona (fragmenty)

Powieść ***Zosia pleciona*** została uhonorowana tytułem Książka Roku 2003, przyznawanym dorocznie przez Stowarzyszenie Przyjaciół Książki dla Młodych, będące polską sekcją międzynarodowej organizacji zajmującej się literaturą dla dzieci i młodzieży (IBBY).

Wiem, że gdyby mama nie zachorowała, miałabym dużo rodzeństwa. A tak, nie urodziła się ani jedna moja siostra, ani jakiś brat. Może nawet byliby bliźniacy? Albo i trojaczki? Przez chorobę mamy jestem samotna. Mam Romka, ale on jest ode mnie dużo starszy. I jeszcze coś: mój tata nie jest tatą Romka.

Czasem lubię myśleć, że mam rodzeństwo. Na przykład dwie siostry, jedna jest starsza, druga młodsza. Tym średnim musi być najlepiej. Chociaż moja mama była średnią siostrą, a tylko ona zachorowała. Jej dwie siostry, moje ciocie, chodzą normalnie, są zdrowe, ale bardzo rzadko nas odwiedzają. Mieszkają za daleko, wyprowadziły się do miast, nie mają czasu. Zresztą po co byłyby nam potrzebne? Jakoś sobie radzimy, a nawet czasem jest tak wesoło, że trudno uwierzyć. Na przykład wczoraj. Mama trzymała szklankę z herbatą, z łyżeczką, z cukrem i siedziała tam, dokąd ją zawiozłam, na progu. Ja sobie chodzę po ogrodzie, zbieram kwiaty, patrzę, czy mamy wózek nie zjedzie przypadkiem ze schodków; podparłam koło cegiełką, ale nigdy nie wiadomo. Więc mama trzyma szklankę w palcach i patrzy na mnie, ja patrzę na mamę, aż tu – nie uwierzycie! – w jednej chwili szklanka wypadła z jej ręki i leci na betonowy próg. Mojej mamie bardzo często wypadają z dłoni różne przedmioty. Ale i ja, gdybym mogła coś robić tylko lewą ręką i to niewiele, na pewno bym miała kłopot. Więc szklanka leci, a ja zdążyłam tylko pomyśleć, że już po niej, a tutaj… nic! Naprawdę, upadła na próg i stoi, z łyżeczką, ani drgnie, jak gdyby nie upadła, ale ktoś ją postawił na progu i odszedł na chwilę. Aż zaniemówiłam! Podchodzę, może to jakiś cud, może niesamowita szklanka albo coś jeszcze innego, a tutaj nic takiego, szklanka jak szklanka, tyle że się nie potłukła.

Mama patrzy na mnie, jej oczy są takie wesołe i szczęśliwe, jak gdyby stało się coś wspaniałego.

Podniosłam szklankę, pomieszałam, popatrzyłam – ani jednego pęknięcia, a próg jest naprawdę twardy i chropowaty. Więc co się stało? Patrzymy na siebie z mamą i śmiejemy się, ja – aż mnie coś łaskotało w brzuchu, a mama po swojemu, mrużąc oczy i otwierając usta. I to wydarzyło się naprawdę, bez czarów, bez żadnego zaklęcia. Mama nie wypiła herbaty, popchałam wózek do kuchni, postawiłam szklankę na stole i tak sobie stała, a my co na nią spojrzymy – znowu jest nam do śmiechu. Cały dzień był wesoły. Po cichu poszłam ze słoikiem po dżemie na próg. Puściłam go i potłukł się – oczywiście – miałam tylko dużo sprzątania szkiełek. I pomyślcie, słoik był grubszy od szklanki, a jednak pękł jak skorupka. Nie mogłam o czymś innym myśleć, tylko o tej szklance. Chyba nikomu na świecie nie udałoby się coś takiego, choćby próbował milion razy. Ale kto wie? Może takich dziwnych wydarzeń jest na świecie dużo więcej?

[…]

Powiedziałam wam, że nie wierzę w żadne zaklęcia. A teraz przeczytałam to, co napisałam, i muszę się przyznać: trochę oszukałam. Trochę tylko, bo naprawdę nie wierzę, ponieważ nigdy nie widziałam, żeby jakieś zaklęcie się sprawdziło, ale ja sama ciągle próbuję je znaleźć. Przecież prawdziwe zaklęcie może jednak gdzieś być, tylko nikt jeszcze go nie wymyślił. Gdyby ludzie spróbowali, gdyby każdy codziennie wymyślał dziesięć różnych słów, może kiedyś udałoby się komuś trafić? To zaklęte słowo może jest, trzeba je tylko powiedzieć? Są różne rzeczy, których nikt nie odnalazł. Jak ta szklana kula: leżała i leżała w sadzie, a ja nawet nie myślałam, że może istnieć. To samo jest z ludźmi, wysiada sobie z autobusu jakiś pan albo jakaś pani, nigdy ich nie widziałam, nawet mi do głowy nie przyszło, że są, a oni gdzieś cały czas żyli. A czy ktoś na świecie, daleko, wie o mnie? Nawet mu do głowy nie przyjdzie. A Romek nie wie nawet, jak wygląda jego prawdziwy tata. Ale tak już jest. Idzie sobie Romek po Gorecznie albo gdzie indziej, a tu jakiś człowiek go mija, jego tata, i nic o sobie nie wiedzą.

I tak samo może być z takim słowem. Ludzie rozmawiają, gadają i gadają w szkole, na ulicy, w sklepie. Ile słów jest w książkach, a w piosenkach, w radiu? Ale te słowa są wszystkim znane, każdy je rozumie. To są słowa zwyczajne, które niczego nie zmieniają. Chociaż i zwyczajne słowa też mogą trochę zmienić. Ktoś myśli, że wszyscy go lubią, że jest nadzwyczajny, a tu nagle słyszy, że go obmawiają, że jest okropny, nikt go nie lubi. Dzięki podsłyszanym, zwyczajnym słowom dowiaduje się prawdy. I odtąd wszystko się dla tego kogoś zmienia. Albo ktoś sobie siedzi w domu, jest ciepło, jest zadowolony, a tutaj ktoś przychodzi i mówi, zwyczajnymi słowami, że umarł jego przyjaciel. Takie słowa też zmieniają życie, ale nie są czarodziejskie, nie robią niczego nadzwyczajnego.

A słowa zaklęte mogą być w pobliżu, wystarczy tylko zmienić jedną literkę i wszystko się odmienia. Sama w to tak zupełnie nie wierzę, ale dlaczego mam nie spraw-

dzać? Dlatego szukam takich słów. Najpierw po cichu wymawiam swoje życzenie: „żeby mama wyzdrowiała”, a potem wymyślam nieznane słowo i je zapisuję. Zapisałam już prawie dwa zeszyty. Codziennie wymyślam pięć, a czasem nawet dziesięć takich słów.

Powiem, jakie słowa wymyśliłam wczoraj: masteliba, karamarda, bezesa, witasatila, witasakara. Dzisiaj jeszcze nie wymyślałam, zrobię to teraz. Przed każdym wymyśleniem muszę pamiętać, żeby myśleć o mamy zdrowiu. Więc – zaczynam! Asmadyzor, asmelinta, zuparatempa, zuparafiretanca, zunterideron, zwyk, zyzyzyzyzyzyta.

Przy takim wymyślaniu trzeba bardzo uważać. Wyobraźcie sobie, że bezmyślnie trafiłabym na to słowo? Idę sobie, na przykład, myślę, że mnie bolą nogi, i chciałabym znaleźć się już w szkole. I tak sobie przy tym wymyślam jakieś słowo, na przykład: bambarambam… I nagle jestem w szkole. Nie wiem, jak to się stało: w szkole pusto, a ja siedzę w klasie, cudownie przeniesiona. Trafiłam na czarodziejskie słowo, które przeniosło mnie do szkoły, i myślę, że zmarnowałam odkryte zaklęcie na taką głupotę, chociaż nikt nie wie, czy zaklęte słowo spełnia więcej życzeń niż jedno.

Żeby tak się nie stało, napisałam na karteczce: „Chociaż nie wiem, co bym myślała, najbardziej pragnę, żeby moja mama zupełnie wyzdrowiała, inne pragnienia są nieważne”. Karteczkę zawsze noszę przy sobie, w skuwce od długopisu.

A może różne zaklęcia pasują do różnych marzeń? Na wszelki wypadek po drugiej stronie karteczki napisałam inne życzenie: „Żeby ze świata zniknął alkohol”. Oczywiście, życzenie o mamy zdrowie jest ważniejsze, zaznaczyłam je cyferką „1”, o alkoholu „2”.

Co o tym sądzicie?

1 Jakie problemy i jakie marzenia ma bohaterka powieści? Czy są one typowe dla młodzieży? Odpowiedzcie, odwołując się do przykładów z życia codziennego.

2 Na podstawie przeczytanego fragmentu zastanówcie się, czego można się nauczyć od bohaterki. Podajcie przykłady innych bohaterów literackich, którzy swoją postawą czegoś was uczą. Czy lubicie takich bohaterów? Uzasadnijcie swoje opinie.

Laurie Halse Anderson
Mów! (fragment)

Wszyscy stronią od Melindy, gdyż rzekomo zdradziła ona swoich kolegów. Najstraszniejszą tajemnicę dziewczyna trzyma jednak w ukryciu. Przeżywane w samotności upokorzenie i lęk powodują, że Melinda zamyka się w sobie i przestaje mówić. ***Mów!*** (1999) amerykańskiej pisarki **Laurie Halse Anderson** (ur. 1961) to powieść o tym, jak bardzo w trudnych chwilach potrzebujemy kogoś, komu można powierzyć sekret i kto weźmie naszą stronę.

Mój pierwszy dzień w ogólniaku. Mam siedem nowiutkich zeszytów, spódniczkę, której nie cierpię, i kamień w żołądku.

Autobus szkolny, sapiąc, podjeżdża do rogu mojej ulicy. Drzwi otwierają się i wchodzę do środka. Jestem dzisiaj pierwsza. Kierowca odjeżdża od krawężnika, a ja stoję w przejściu. Gdzie usiąść? Nigdy nie lubiłam rozpierać się na tylnym siedzeniu. Jeśli klapnę w środku, może się do mnie przysiąść ktoś nieznajomy. Jeżeli usadowię się na przodzie, będę wyglądała jak małolata, ale przynajmniej jest szansa, że wtedy jakaś kumpela pochwyci moje spojrzenie i może zechce się odezwać.

Autobus zgarnia grupki po cztery, pięć osób. Przechodząc środkiem, moi dawni kumple z gimnazjum, z którymi robiliśmy eksperymenty w pracowni albo ćwiczyliśmy na siłowni, obrzucają mnie wściekłymi spojrzeniami. Przymykam oczy. Tego właśnie się bałam jak diabli. Gdy autobus rusza z ostatniego przystanku, tylko koło mnie nikt nie siedzi.

Kierowca wrzuca niższy bieg, by przeczołgać się przez wzgórza. W silniku coś brzęczy, co osiłki z tyłu uznają za wystarczający pretekst, by bluzgnąć jakimiś świństwami. Ktoś za bardzo się wypachnił. Usiłuję otworzyć okno, ale zaczepy ani drgną. Koleś za mną odwija śniadanie i zmięty papier ciska mi w kark. Zatłuszczona kula spada na moje kolana – jest super.

[…]

Joanna Rudniańska
Opaska

Ale najbardziej wojna zmieniła pana Kamila. Przez wojnę pan Kamil stał się Żydem.

Któregoś ranka Helena przez okno swojego pokoju zobaczyła pana Kamila. Szedł do wytwórni. Na środku podwórka przystanął i rozglądał się dookoła jak ktoś, kto nagle znalazł się w obcym miejscu. I wtedy Helena zauważyła białą opaskę na rękawie jego brązowej jesionki. Coś było na tej opasce, jakiś znak albo napis, ale co to było, tego Helena nie mogła zobaczyć.

Ubrała się i zeszła do kuchni na śniadanie. Przy stole siedziała mama i paliła papierosa. To też było dziwne, bo mama nigdy nie paliła rano. Stańcia stała przy kuchni.

– Pan Kamil ma opaskę na rękawie – powiedziała Helena. – Widziałaś, mamo?

– Nie powiedziałaś dzień dobry, Heleno. I nie powinnaś zwracać uwagi na opaskę pana Kamila. To nic nie znaczy – powiedziała mama. – To tylko kawałek materiału, nic więcej.

– One wydały ukaz, żeby nosili opaski. One chciały, żeby ich było widać. One ich nawet nie mogą poznać – powiedziała Stańcia, przestawiając czajnik.

– Usiądź, Heleno. Stańcia ci już podaje owsiankę. Przy jedzeniu nie ma żadnych rozmów – powiedziała mama, przerywając Stańci jej przemowę.

Helena wiedziała, o kim Stańcia mówi „one". Stańcia tak zawsze mówiła o Niemcach. A więc to Niemcy kazali panu Kamilowi włożyć opaskę na rękaw. Ale dlaczego?

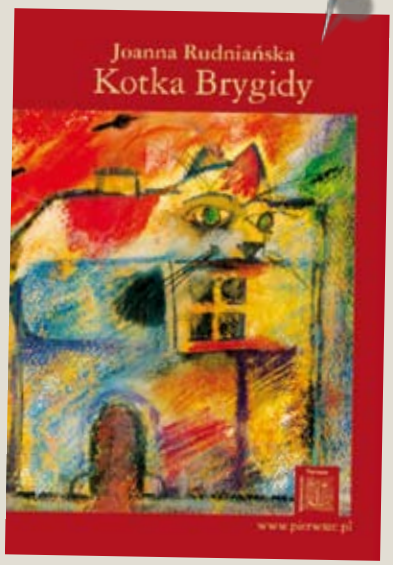

Powieść ***Kotka Brygidy*** (2007) przedstawia różne postawy Polaków wobec Holocaustu na tle wojennych i powojennych losów paru osób. Akcja rozpoczyna się na warszawskiej Pradze, gdzie żyje rodzina Heleny, głównej bohaterki. Zdarzenia są obserwowane z jej perspektywy, co daje ciekawe efekty zwłaszcza w początkowych partiach utworu, gdy Helena jest jeszcze dzieckiem. **Joanna Rudniańska** jest autorką kilku powieści dla młodzieży. Zanim zajęła się pisarstwem, pracowała jako naukowiec matematyk.

Po śniadaniu Helena wzięła swoją skakankę i wyszła na podwórko. Doskakała aż do bramy kamienicy, a potem dalej, na dziedziniec otoczony ze wszystkich stron wysokimi ścianami. Koło śmietnika bawiły się dzieci. W drugiej bramie stał Tomek, syn doktora Kosowskiego, który leczył Helenę. Tomek chodził już do gimnazjum, ale lubił rozmawiać z Heleną. A przed wakacjami przyszedł do ojca Heleny i poprosił go o jej rękę.

– Jak ona dorośnie, to się z nią ożenię – powiedział wtedy.

– A rozmawiałeś o tym z Heleną? – spytał ojciec.

– Z Heleną? Przecież to smarkula – obruszył się Tomek.

– To poczekaj, aż dorośnie – poradził mu ojciec.

Potem wszyscy się śmiali i mówili na nią „smarkula".

Teraz Tomek stał za drzwiami do klatki i obserwował chłopaków, którzy kucali na chodniku i grali w hacle[1]. Na rękawie marynarki miał białą opaskę.

– O, ty też masz opaskę – powiedziała Helena. – Skąd ją masz, od Niemców? Oni ci kazali ją nosić, tak? Stańcia tak mówiła.

[1] hacle – śruby, które wkręcano w podkowy, by koń się nie ślizgał. Do gry służyło pięć hacli – rozkładało się je na dłoni, następnie podrzucało w górę i łapało na różne skomplikowane sposoby.

– Wasza Stańcia jest głupia. Nikt mi nie kazał. To czarodziejska opaska. Kto ją nosi, widzi to, czego inni nie widzą. Tylko niektórzy mogą nosić opaski. Zobacz, to czarodziejski znak.

Na białej opasce widniała niebieska gwiazda.

– E tam!

– To włóż ją. Sama zobaczysz.

– Dasz mi ją?

– Dam. Ale będziesz musiała wyjść za mnie, jak urośniesz. Tylko żonie można to dać. To co, wyjdziesz?

– A dlaczego chcesz, żebym wyszła za ciebie?

– A tak – powiedział Tomek. – Bo będziesz ładna. Bo twoja mama jest bardzo ładna.

Tomek był przystojnym chłopakiem z ciemnymi włosami i niebieskimi oczami. Był najważniejszy na ulicy, rządził największymi łobuzami. Przyjemnie byłoby mieć takiego męża, pomyślała Helena. Ale przecież miała dopiero sześć lat. Co będzie, jak inny chłopak spodoba jej się bardziej? A tak bardzo chciała mieć tę czarodziejską opaskę!

Chłopiec sprzedający opaski w getcie warszawskim, fot. z 1940 r.

– Wcale nie będę jak mama. Jestem podobna do ojca – powiedziała Helena. – Ale jak tak chcesz, to wyjdę za ciebie.

– No dobrze, to masz – powiedział Tomek.

Zdjął opaskę i włożył ją na rękaw granatowego płaszczyka Heleny. Opaska była za duża. Tomek przypiął ją agrafką, która była przy opasce.

– No, jak ci się podoba? – zapytał.

– Pasuje mi do płaszczyka. Pan Kamil też taką ma – odpowiedziała Helena, ale Tomek już jej nie słuchał. Patrzył na chłopaków grających w hacle. Uśmiechnął się i poszedł w ich stronę. Chłopcy wstali na jego widok. Przywitał się z nimi po dorosłemu, podając każdemu rękę. Potem wszyscy ukucnęli i podjęli przerwaną grę. Helena trochę im zazdrościła. Też by chciała grać w hacle. Popatrzyła na swoje dłonie. Były o wiele za małe do ciężkich hacli.

Co takiego zobaczę, czego nie widzą inni, zastanawiała się Helena, skacząc przez skakankę. Ale nic nie przychodziło jej do głowy, więc skakała tam i z powrotem, od bramy do bramy, z podwórka na podwórko. Co to będzie, myślała, rozglądając się dookoła, aby niczego nie przegapić. Przez podwórko przeszła pani Szewczykowa, u której często przesiadywała Stańcia. Spojrzała na Helenę i poszła dalej, nawet nie odpowiedziała na „dzień dobry". Potem dozorca, pan Genio, wyszedł z miotłą na podwórko i tak się zamachnął, jakby Helena była śmieciem, który trzeba sprzątnąć. Hop, odskoczyła Helena, myśląc, że to taki żart, a pan Genio nawet się nie uśmiechnął. Potem przechodzili inni sąsiedzi i mijali Helenę bez słowa, przyglądając się jej jak komuś obcemu. Mają zupełnie inne oczy niż przedtem, zauważyła Helena. Może to przez opaskę, którą mam na rękawie, tak na mnie patrzą, myślała. A może to ja ich widzę inaczej, widzę to, czego nie mogłam zobaczyć wcześniej, może to właśnie jest to, co miałam zobaczyć. Helena poczuła się rozczarowana. Nie spodziewała się, że dzięki czarodziejskiej opasce zobaczy tylko brzydkie, zacięte twarze i nieprzyjazne oczy.

I nagle ujrzała pana Kamila. Stał pod morwowym drzewem i palił papierosa.

– Co ty robisz, Heleno? Skąd masz tę opaskę? – zapytał pan Kamil ostro.

Ukucnął i spojrzał Helenie w oczy, zaciągając się papierosem.

– Pan też ma opaskę – powiedziała Helena.

– Ja jestem Żydem.

– Pan jest Żydem? Tak jak pan Istman? Nie wiedziałam, że pan jest Żydem.

– Ja też nie wiedziałem, że jestem Żydem. Nigdy o tym nie myślałem, naprawdę. Ale ty na pewno nie jesteś Żydówką, Heleno. I masz dopiero sześć lat. Skąd masz opaskę?

– Dostałam – powiedziała Helena.

– Od kogo dostałaś opaskę?

– Od jednego chłopaka. Nie mogę powiedzieć. To jest czarodziejska opaska.

– Lepiej ją zdejmij, zanim rodzice zobaczą. To nie jest żadna czarodziejska opaska. Taką opaskę muszą nosić wszyscy Żydzi, którzy ukończyli dwanaście lat. To jest rozporządzenie Niemców. To nie jest żadna zabawa, Heleno. Moja siostra, Brygida, ma dziś urodziny, właśnie dziś skończyła dwanaście lat. I co dostała na urodziny? Opaskę z gwiazdą Dawida!

– Tylko opaskę dostała na urodziny? – zdziwiła się Helena. – To rzeczywiście mało.

– To bardzo wiele. To zbyt wiele – powiedział pan Kamil.

W oczach pana Kamila ukazały się łzy. Helena widziała je wyraźnie za szkłami jego okularów. Zrobiło jej się okropnie przykro.

– Niech pan się tak nie martwi. To przecież tylko kawałek materiału, ta opaska – powiedziała, powtarzając słowa mamy.

INDEKS TERMINÓW

A

aforyzm **I 1/55**
agresja w języku **I 1/24** zob. też wulgaryzm
akcent
  wyrazowy **I 1/127**
  zdaniowy **I 1/127**
akcja **I 1/183**; **III 2/53–57** zob. też kondensacja akcji
akomodacja składniowa **III 1/62–63**
aktor (w teatrze) **II 2/211, 213**
alegoria **I 1/135**; **III 2/14**
alegoryczne znaczenie **I 1/135**
analiza słowotwórcza **II 1/65**
animizacja (ożywienie) **I 1/168**; **III 1/167**
antonim **I 1/21**
antropomorfizacja **I 1/118**
apostrofa **I 1/132**; **III 1/36**; **III 2/48**
apoteoza **III 1/68**
archaizacja **I 1/154**
archaizm **I 1/154**; **III 2/46**
argument **I 1/16, 18, 87**; **I 2/30–31**; **II 1/64–65**
Arkadia **III 1/157**
artykuł polemiczny **I 1/114**
asertywność **II 1/54**
aspekt (czasownika)
  dokonany **I 1/62**
  niedokonany **I 1/62**
audiobook (książka mówiona) **I 1/139**

B

bajka **I 1/134**; **III 2/14**
  ezopowa **I 1/134**
  zwierzęca **I 1/134**
ballada **I 2/146**; **III 2/11**
baśń **II 2/110**; **III 1/52**
  literacka **II 2/110**
biblijne motywy zob. motyw
biblioteka **II 2/18–20**
biografia **III 1/59**
  zbeletryzowana zob. powieść biograficzna
bohater zob. postać literacka
  liryczny **III 1/36**
  tragiczny **II 2/216**
  zbiorowy **III 2/64**

C

cenzura **I 1/196**
chanson de geste **III 1/67**
charakterystyka (forma wypowiedzi pisemnej) **I 1/191**; **I 2/109**; **II 1/163–165**; **II 2/124–125, 218**; **III 2/67**
  porównawcza **II 1/184–185**; **II 2/83–84, 194**
  przygotowanie **I 1/191, 198**; **II 1/163–165**
charakterystyka (w utworze literackim) **I 1/100**; **III 2/65**
  bezpośrednia **I 1/100**; **III 2/65**
  pośrednia **I 1/100**; **III 2/65**
  wewnętrzna **III 2/65**
  zewnętrzna **III 2/65**
cudzysłów **I 1/73, 169**
CV **III 1/61–62**
cytat **I 1/73**
cytowanie **I 1/73**
czas (czasownika) **I 1/59**
czas
  narracji **I 1/70**; **III 2/39**
  (w dziele literackim) **III 2/70–74**
czasownik **I 1/59–63**

D

data **I 1/151**
debata **I 1/87–88**
dedykacja **III 1/13**; **III 2/76**
definicja **I 1/156–157**
deklinacja **II 1/24**
dialekt **I 2/158**
dialektyzm **I 2/158**
dialog **II 1/33, 41**; **II 2/49**
didaskalia (tekst poboczny) **II 1/41**
dopełnienie **I 2/104**
  bliższe **I 2/104**
  dalsze **I 2/104**
dramat **I 2/146**; **II 1/41**; **III 2/27, 28, 36**
dydaktyczny utwór **I 1/134**
dziennik **I 2/181, 182**

E

e-book **II 2/22–23**
elipsa (zdanie eliptyczne) **III 1/155**
e-mail **I 1/15**
emotikon **II 1/54–55**
empatia **II 1/123–124**
epika **I 1/69**; **I 2/146**; **III 2/27, 32–33**
  rycerska **II 2/155**; **III 1/67**
epistolografia **II 2/68**
epitet **I 1/168**; **I 2/33**
epizod **I 1/183**; **III 2/53**

epopeja zob. epos
epos (poemat bohaterski) III 1/70–71
etos III 1/68
eufemizm I 1/24

F
fabuła I 1/183; III 2/53–57
  jednowątkowa I 1/183
  odwrócona II 2/123
  wielowątkowa I 1/184
fakt (a opinia) I 1/30
fantastyka I 1/128; III 2/19–25
  naukowa (science fiction) I 2/81; III 1/177; III 2/19
fantasy I 1/128; III 2/19
feudalizm I 1/185
fikcja III 2/17–25
film I 2/140–141
fleksja II 1/24; III 2/77–78
formant słowotwórczy II 1/65–66, 92
fraszka III 1/164
fraza I 1/116
frazeologizm (związek frazeologiczny) I 1/116

G
gatunek literacki III 2/27–37
  synkretyczny III 2/37
gawęda harcerska III 1/185
genealogia I 2/99
getto III 1/100
głoska II 1/22
  bezdźwięczna II 1/22
  dźwięczna II 1/22
  miękka II 1/22
  nosowa II 1/23
  twarda II 1/22
  ustna II 1/23
groteska II 1/69
gwara ludowa I 2/158

H
happening I 1/150
heroizacja III 1/68
heros I 1/125; III 1/70 zob. też rycerz starogrecki
hiperbola I 2/112
historiografia II 2/158
Holocaust (Szoa, Zagłada) III 1/99
homo viator I 2/188
homonim I 2/24
hymn II 2/65
  biblijny II 2/65

I
idealizacja III 1/68
idiom II 1/33
imiesłowowy równoważnik zdania podrzędnego I 1/69; II 2/104; III 1/32
imiesłów
  przymiotnikowy I 1/64
    bierny I 1/64
    czynny I 1/64
  przysłówkowy I 1/65
    uprzedni I 1/65
    współczesny I 1/65
incipit II 2/77
informacja (notatka) prasowa II 2/177–178
instrumentacja głoskowa III 1/73
inwokacja III 2/8
ironia II 1/68

J
„ja" liryczne zob. podmiot liryczny
język II 1/10
  internetowy II 1/55–56
  martwy II 1/21
  sztuczny II 1/21

K
katastrofa (w tragedii) II 2/216
komedia II 1/183
    charakterów II 1/183; II 2/208
komiks III 1/125–126
komizm II 1/183; II 2/217
  postaci II 1/183
  słowa II 1/183
  sytuacyjny II 1/183
kompozycja pierścieniowa II 2/44
kondensacja akcji II 2/221
koniugacja II 1/24
kontrargument I 1/87
konwencja I 1/93; II 2/213
  teatralna II 2/213
końcówka fleksyjna II 1/24
  zerowa II 1/24
kosmogonia II 2/36
kronika II 2/158
książka mówiona (audiobook) I 1/139

L
legenda (podanie) I 2/112; III 1/52
  herbowa I 2/112
  o świętym I 2/112

INDEKS OSÓB I TYTUŁÓW

A

Adamczewska Barbara **I 2/64**
Rodaku, czy ci nie żal… **I 2/64**
Adamczewski Jan **I 2/134**
Kraków, ulica imienia… **I 2/133–134**
Adamczewski Piotr **I 2/64**
Rodaku, czy ci nie żal… **I 2/64**
Adams Angel **III 1/21**
Alberoni Francesco **II 1/63**
O przyjaźni **II 1/63**
Al-Dżahiz **II 2/30**
Księga zwierząt **II 2/30**
Ałpatow Michaił **I 2/60**
Historia sztuki **I 2/60–61**
Andersen Hans Christian **II 2/109**
Skarbonka **II 2/109–110**
Anderson Laurie Halse **III 2/109**
Mów! **III 2/109–110**
Anonim zwany Gallem **II 2/156**
Kronika polska **II 2/156–157**
Antropologia słowa. Zagadnienia i wybór tekstów **II 1/48**
Arystoteles **II 1/62**
Etyka nikomachejska **II 1/62**
Augustyn św. **II 1/62**; **III 1/45**
Wyznania **II 1/62**; **III 1/45–46**

B

Baczyński Krzysztof Kamil **I 2/201**
Piosenka **I 2/201**
Bank czasu **II 1/114**
Baran Józef **I 2/43**
Dom rodzinny **I 2/43–44**
Barańczak Stanisław **II 1/34**; **II 2/202**; **III 2/53**
Ci mężczyźni, tak potężni **II 2/202–203**
Ze wstępu do rozmówek **II 1/34**
Bars Henry **II 2/32**
Siódma zasłona literatury **II 2/32**
Bartuszek Joanna **III 1/21**
Między reprezentacją a „martwym papierem” **III 1/21**
Beckett Wendy s. **I 1/82**
1000 arcydzieł **I 1/82**
Beksiński Zdzisław **III 2/23**
Obraz bez tytułu **III 2/23**
Benedykt XVI **II 2/58**
Deus Caritas est **II 2/58**
Białoszewski Miron **I 1/173–174**; **I 2/40**; **III 1/41, 105**
Pamiętnik z powstania warszawskiego **III 1/41, 105–113**
Rozkurz **I 2/40–41**
Studium klucza **I 1/174**
Szare eminencje zachwytu **I 1/173–174**
Biblia **II 1/25, 26, 128, 154**; **II 2/35–36**; **III 1/157**
Bikont Piotr **I 2/54**
Dialogi języka z podniebieniem **I 2/54**
Blixen Karen **I 1/139**
Pożegnanie z Afryką **I 1/139–143**
Błasiak-Wielgus Jolanta **I 2/96**
Rozmowa **I 2/96**
Błoński Jan **II 2/31**
Bogurodzica **I 1/194**
Boguszewska Helena **I 1/137–138**
Zwierzęta śród ludzi **I 1/137–138**
Bojańczyk Joanna **I 1/78**
Fabryka szczęścia **I 1/78**
Brandys Kazimierz **I 1/71–72**
Mała księga **I 1/71–72**
Brown Rupert **I 1/16**
Procesy grupowe. Dynamika wewnątrzgrupowa i międzygrupowa **I 1/16**
Bruegel Jan starszy **III 1/150**
Raj **III 1/150**
Bruegel Pieter starszy **II 1/25**
Wieża Babel **II 1/25**

C

Canetti Elias **II 2/112, 133**
Głosy Marrakeszu **II 2/112–114**
Masa i władza **II 2/133**
Caravaggio Merisi da **II 2/65**
Nawrócenie św. Pawła **II 2/65**
Carlson Dale **I 1/12**
Wszystko OK? Psychologia dla nastolatków **I 1/12**
Chciuk Andrzej **I 2/105**
Atlantyda. Opowieść o Wielkim Księstwie Bałaku **I 2/105**
Chełmoński Józef **I 2/147, 153**
Bociany **I 2/154**
Burza **I 2/153**
Kuropatwy na śniegu **I 2/153**
Zachód słońca. Jezioro Świteź **I 2/147**
Chodzenie z Judoszem **I 2/131**
Chopin Fryderyk **I 2/148, 149**
Christie Agatha **II 2/117**; **III 1/21**
Panna McGinty nie żyje **III 1/21**
Szpilka **II 2/117–123**
Christus Petrus **I 1/82**
Portret dziewczyny **I 1/82**

Collier John **I 1/57**
Portret Karola Darwina **I 1/57**
Conrad Joseph **II 1/31**
Ze wspomnień **II 1/31**
Cycero Marek Tuliusz **III 2/48**
Pierwsza mowa przeciw Katylinie **III 2/48**
Czapiński Janusz **II 1/80, 89**
Będziemy społeczeństwem obywatelskim **II 1/89**
Czarny czwartek. Janek Wiśniewski padł (film) **III 1/90–91**
Czechow Antoni **I 1/107**; **II 1/42**
Piękne **I 1/107–109**
Z zapisków człowieka gwałtownego **II 1/42–43**
Człowiek niszczy co roku tysiące gatunków roślin i zwierząt **III 1/147**
Czy psy nas kochają? **I 1/118**
Czytelnictwo Polaków **III 2/92**

D

Dale Hannah **I 1/12**
Wszystko OK? Psychologia dla nastolatków **I 1/12**
Davis Lydia **II 1/137**
Stary słownik **II 1/137–138**
D-D-P.BLOG **II 1/59–61**
De Mari Silvana **III 2/138**
Ostatni elf **III 2/138–140**
Defoe Daniel **III 2/41**
Robinson Crusoe **III 2/41**
Dichter Wilhelm **I 2/85**; **III 1/41, 102–103**
Koń Pana Boga **I 2/85–87**; **III 1/41**
Dickinson Emily **II 2/72**
Miłość – jest wcześniej niż Życie **II 2/72**
Długosz Jan **I 1/188**
Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego **I 1/188**
Domolewski Zdzisław **III 2/108**
Zosia pleciona **III 2/108–109**
Dowgiałło Krzysztof **III 1/89**
Ballada o Janku Wiśniewskim **III 1/89**
Droit Roger-Pol **I 1/175–176**
Klucz **I 1/175–176**
Duccio **II 2/106**
Maesta **II 2/106**
Dwugłos w sprawie e-książki **II 2/22–23**

E

Eco Umberto **II 2/28, 49**
Drugie zapiski na pudełku od zapałek **II 2/28–29**
Imię róży **II 2/49–51**
Edelman Marek **III 1/139**
Elias Norbert **II 2/130, 132**
Etykieta i ceremoniał **II 2/130–132**
Eyck Hubert van **II 2/134**
Chrystus tronujący **II 2/134**
Eyck Jan van **II 2/134**
Chrystus tronujący **II 2/134**

F

Faber Adele **I 1/22**; **II 1/145**
Jak mówić do nastolatków, żeby nas słuchały. Jak słuchać, żeby z nami rozmawiały **I 1/22–23**; **II 1/145**
Fałat Julian **II 1/69**
Portret Gabrieli Zapolskiej **II 1/69**
Ferrero Bruno **II 1/151**
Zna to tylko wiatr **II 1/151**
Fink Ida **III 1/98, 99**; **III 2/73**
Odpływający ogród **III 2/73–74**
Ślad **III 1/99–100**
Zabawa w klucz **III 1/98**
Frank Anne **III 2/122**
Dziennik Anny Frank **III 2/122**
Fredro Aleksander **II 1/93, 182–185**
Pan Jowialski **III 2/28**
Zemsta **II 1/93–95, 182–187**
Füssli Johann Heinrich; **III 2/22**
Koszmar; **III 2/22**

G

Gaarder Jostein **III 2/133**
Dziewczyna z Pomarańczami **III 2/133–134**
Gałczyński Konstanty Ildefons **I 2/38, 167, 201**; **II 2/67, 84, 85**; **III 2/42, 43, 50, 53**
Konstanty Ildefons Gałczyński do żony Natalii (list) **II 2/67**
Kronika olsztyńska **III 2/43, 50**
O sierpniu **III 2/42**
Opis domu poety **I 2/38–39**
Prośba o wyspy szczęśliwe **I 2/201–202**
Teatrzyk Zielona Gęś **II 2/84, 85**
Zaczarowana dorożka **I 2/167–169**
Gary Romain **II 2/86**
Obietnica poranka **II 2/86–87**
Gasek Anna **I 2/178**
Czarodziejska tundra **I 2/178–179**
Gerson Wojciech **I 2/157**
Cmentarz w górach **I 2/157**
Ginące języki **II 1/21**
Giotto **I 1/131**
Kazanie św. Franciszka do ptaków **I 1/131**
Gloger Zygmunt **I 2/57**
Encyklopedia staropolska **I 2/56–57**
Gogh Vincent van **III 2/70**
Pole pszenicy z cyprysami **III 2/70**